

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ
ІНСТИТУТ СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ

MIGRATION & LAW

VOLUME 4, ISSUE 5

2024

MIGRATION & LAW

VOLUME 4, ISSUE 5

It was founded on 18 February 2021. It is published 6 times a year
State registration certificate: series KB No. 24750-14690P as of 10 March 2021
Founder and publisher: National Academy of Management
15 Ushinsky St., Kyiv, Ukraine, 03151. Certificate ДК No. 4714 as of 23 April 2014
Co-founder: Institute of Modern Educational Technologies
9 Gnata Yury St., Kyiv, Ukraine, 03148

Included in the List of scientific specialized publications of Ukraine (category "B") in public administration, law, economics, sociological and political sciences (specialties: 051 – Economics, 052 – Political science, 054 – Sociology, 081 – Law, 281 – Public management and administration, 292 – International economic relations, 293 – International law) in accordance with the orders of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated 07 April 2022 No. 320, 06 June 2022 No. 530 and 20 June 2023 No. 768

EDITORIAL BOARD

KURYLIUK Yurii — Editor-in-Chief, DSc in Law (National Academy of Management)

Ukrainian Members of the Editorial Board

BABIN Borys, DSc in Law (National Aviation University)
BIL Maryana, DSc in Econ., PhD in Public Adm. (Dolishniy Institute of Regional Research of NAS of Ukraine)
BORTNIK Nadiya, DSc in Law (Admiral Makarov National University of Shipbuilding)
BRASLAVETS Oleksiy, PhD in Econ. (National Academy of Management)
KAMINSKA Nataliia, DSc in Law (Koretsky Institute of State and Law of the NAS of Ukraine)
KOLOMIYETS Natalia, DSc in Law (Chernihiv Polytechnic National University)
KOSTYNETS Valeriya, DSc in Econ. (National Academy of Management)
MALYNOVSKA Olena, DSc in Public Adm. (National Institute for Strategic Studies)
MYTROFANOV Igor, DSc in Law (Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University)
NIKIFORENKO Volodymyr, DSc in Law, PhD in Public Adm. (Administration of the State Border Guard Service)
OVCHAR Pavlo, DSc in Econ., PhD in Public Adm. (National Academy of Management)
OLIINYK Svitlana, PhD in Law (European Union Advisory Mission Ukraine)
POZDNIAKOVA-KYRBIATIEVA Ellina, DSc in Soc. (Khortytsia National Educational & Rehabilitation Academy)
POZNYAK Olexii, PhD in Econ. (Ptoukha Institute for Demography and Social Studies of the NAS of Ukraine)
POKATAEV Pavlo, DSc in Law, DSc in Public Adm. (Classical Private University)
RADZIVILL Olexandr, PhD in Law (Kyiv University of Law of NAS of Ukraine)
SITSINSKA Maya, DSc in Public Adm. (Khmelnitskyi Cooperative Trade and Economic Institute)
SHEVCHUK Olexandr, DSc in Polit. (National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine)
FILIPPOV Stanislav, DSc in Law (Bohdan Khmelnytskyi National Academy of the State Border Guard Service)
FILIPPOVA Victoria, DSc in Public Adm. (Kherson National Technical University)
ZHALILO Yaroslav, DSc in Econ. (National Institute for Strategic Studies)
ZOSKA Yana, DSc in Soc. (Mariupol State University)
YAGUNOV Dmytro, DSc in Polit., PhD in Public Adm. (Vasyl Stus Donetsk National University)
YEROKHIN Serhiy, DSc in Econ. (National Academy of Management)

International Members of the Editorial Board

BERMEJO Rut, PhD in Polit. (University Rey Juan Carlos, Spain)
BUČIŪNAS Gediminas, Dr in Law (Mykolas Romeris University and Vytautas Magnus University, Lithuania)
GÓRNY Agata, Dr hab. in Soc. (Warsaw University Center for Migration Studies, Poland)
VOLLMER Bastian, PhD in Soc. (Catholic University of Applied Sciences Mainz, Germany)
KRUESSMANN Thomas, Dr in Law (University of Kent, England)
MARQUES José, PhD in Soc. (Polytechnic Institute of Leiria, Portugal)
TRAUNER Florian, DSc in Polit. (Vrije Universiteit Brussel, Belgium)
FRANK Libor, PhD in Polit. (University of Defence, Czech Republic)

Recommended for printing by the Academic Council of the National Academy of Management
(minutes No. 8 of October 29, 2024)

The authors of the articles are responsible for the accuracy of facts, quotations, proper names, geographical names, names of enterprises, organizations, institutions and other information. Opinions expressed in the articles may not coincide with the point of view of the editorial board and do not impose any obligations on it.

Reprints and translations are permitted only with the consent of the author and the editors.

MIGRATION & LAW

VOLUME 4, ISSUE 5

Засновано 18 лютого 2021 р. Виходить 6 разів на рік
Свідцтво про державну реєстрацію: серія KB № 24750-14690P від 10.03.2021
Засновник і видавець: ВНЗ «Національна академія управління»

Україна, 03151, м. Київ, вул. Ушинського, 15. Свід. ДК № 4714 від 23.04.2014.

Співзасновник: Інститут сучасних освітніх технологій

Україна, 03148, м. Київ, вул. Гната Юри, 9.

Включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») з державного управління, соціологічних, економічних, політичних і юридичних наук (спеціальності: 051 – Економіка, 052 – Політологія, 054 – Соціологія, 081 – Право, 281 – Публічне управління та адміністрування, 292 – Міжнародні економічні відносини, 293 – Міжнародне право) відповідно до наказу МОН України від 07.04.2022 № 320, від 06.06.2022 № 530 та від 20.06.2023 № 768

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

КУРИЛЮК Юрій — головний редактор, д.ю.н., проф. (ВНЗ «Національна академія управління»)

Українські члени редколегії

БАБІН Борис, д.ю.н., проф. (Національний авіаційний університет)

БІЛЬ Мар'яна, д.е.н, к.держ.упр., с.н.с. (Інститут регіональних досліджень ім. М. Долишнього НАН України)

БОРТНИК Надія, д.ю.н, проф. (Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова)

БРАСЛАВЕЦЬ Олексій, к.е.н. (ВНЗ «Національна академія управління»)

ЄРОХІН Сергій, д.е.н., проф. (ВНЗ «Національна академія управління»)

ЗОСЬКА Яна, д.соц.н., проф. (Маріупольський державний університет)

ЖАЛІЛО Ярослав, д.е.н., с.н.с. (Національний інститут стратегічних досліджень)

КАМІНСЬКА Наталія, д.ю.н., проф. (Інститут держави і права ім. В. Корецького НАН України)

КОЛОМІЄЦЬ Наталія, д.ю.н., проф. (Національний університет «Чернігівська політехніка»)

КОСТИНЕЦЬ Валерія, д.е.н., доц. (ВНЗ «Національна академія управління»)

МАЛИНОВСЬКА Олена, д.держ.упр., с.н.с. (Національний інститут стратегічних досліджень)

МИТРОФАНОВ Ігор, д.ю.н., проф. (Кременчуцький національний університет ім. М. Остроградського)

НІКІФОРЕНКО Володимир, д.ю.н., к.держ.упр., доц. (Адміністрація Держприкордонслужби України)

ОВЧАР Петро, д.е.н., к.держ.упр., доц. (ВНЗ «Національна академія управління»)

ОЛІЙНИК Світлана, к.ю.н. (Консультативна місія Європейського Союзу в Україні)

ПОЗДНЯКОВА-КИРБЯТ'ЄВА Елліна, д.соц.н., проф. (Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія)

ПОЗНЯК Олексій, к.е.н., с.н.с. (Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. Птухи НАН України)

ПОКАТАЄВ Павло, д.ю.н., д.держ.упр., проф. (Класичний приватний університет)

РАДЗІВІЛЛ Олександр, к.ю.н., доц. (Київський університет права НАН України)

СІЩІНСЬКА Майя, д.держ.упр., проф. (Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут)

ФІЛІППОВ Станіслав, д.ю.н., проф. (Національна академія Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького)

ФІЛІППОВА Вікторія, д.держ.упр., проф. (Херсонський національний технічний університет)

ШЕВЧУК Олександр, д.політ.н., проф. (Чорноморський національний університет ім. П. Могили)

ЯГУНОВ Дмитро, д.політ.н., к.держ.упр., доц. (Донецький національний університет ім. В. Стуса)

Іноземні члени редколегії

БЕРМЕХО Рут, PhD in Polit. (Університет Рея Хуана Карлоса, Іспанія)

БУЧУНАС Гедімінас, Dr in Law (Університет Миколаса Ромераса і Університет Вітаутаса Великого, Литва)

ВОЛМЕР Бастіан, PhD in Soc. (Католицький університет прикладних наук Мейнца, Німеччина)

ГУРНІ Агата, Dr hab. in Soc. (Центр дослідження міграції Варшавського університету, Польща)

КЮССМАН Томас, Dr in Law (Кентський університет, Велика Британія)

МАРКЕС Хосе, PhD in Soc. (Політехнічний інститут Лейрії, Португалія)

ТРАУНЕР Флоріан, DSc in Polit. (Брюссельський вільний університет, Бельгія)

ФРАНК Лібор, PhD in Polit. (Університет оборони, Чехія)

Рекомендовано до друку Вченою радою ВНЗ «Національна академія управління»
(протокол № 8 від 29 жовтня 2024 р.)

Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв, назв підприємств, організацій, установ та іншої інформації несуть автори статей. Висловлені у цих статтях думки можуть не збігатися з точкою зору редакційної колегії і не покладають на неї ніяких зобов'язань.

Передруки і переклади дозволяються лише за згодою автора і редакції.

ЗМІСТ

CONTENTS

1. Механізми міжсекторальної взаємодії політичних еліт, державної влади та громадянського суспільства в умовах міграційної кризи / Mechanisms of intersectoral interaction of political elites, state authorities and civil society in conditions of migration crisis

Назарчук Олександр / Nazarchuk Oleksandr 5

2. Координаційний центр інтегрованого управління кордонами як механізм європейської системи прикордонного менеджменту / Coordination centre for integrated border management as European border management system mechanism

Нікіфоренко Володимир, Віхтюк Андрій / Nikiforenko Volodymyr, Vikhtiuk Andriy 23

3. Протидія торгівлі людьми в Україні: юридичний аналіз та міжнародне співробітництво / Anti-human trafficking in Ukraine: legal analysis and international cooperation

Дейнеко Дмитро / Deineko Dmytro 43

4. Спільні риси між доктриною «Essential Facilities» та регулюванням штучного інтелекту: аналіз монополії та доступу до критичних ресурсів / Commonalities between “Essential Facilities” doctrine & artificial intelligence regulation: analysis of monopoly and access to critical resources

Штулер Ірина, Садюк Андрій / Shtuler Iryna, Sadyuk Andriy 61

МЕХАНІЗМИ МІЖСЕКТОРАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ПОЛІТИЧНИХ ЕЛІТ, ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ МІГРАЦІЙНОЇ КРИЗИ

MECHANISMS OF INTERSECTORAL INTERACTION OF POLITICAL ELITES, STATE AUTHORITIES AND CIVIL SOCIETY IN CONDITIONS OF MIGRATION CRISIS

Олександр Назарчук¹

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка
(вул. Володимирська, 60, м. Київ, Україна, 01033)*

Oleksandr Nazarchuk

*Taras Shevchenko Kyiv National University
(60, Volodymyrska, Kyiv, Ukraine, 01033)*

Отримано: 27.09.2024. Затверджено: 23.10.2024

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено дослідженню механізмів міжсекторальної взаємодії між політичними елітами, державними структурами та громадянським суспільством в Україні з акцентом на вирішення проблем у міграційній сфері. В умовах сучасних політичних та соціальних викликів, таких як демократизація, реформування інституцій і децентралізація влади, ефективна взаємодія між цими секторами відіграє вирішальну роль у формуванні політичних рішень, інтеграції мігрантів і захисті їхніх прав. Аналіз процесів міжсекторальної співпраці є важливим для підвищення прозорості державного управління, зміцнення довіри громадян до влади та забезпечення ефективного вирішення міграційних питань. У результаті дослідження було виявлено, що ефективність міжсекторальної взаємодії в Україні значно залежить від прозорості політичних процесів, наявності інституційних рамок для співпраці, а також активної участі громадянського суспільства. Сучасні моделі

¹ кандидат історичних наук, доцент; orcid 0000-0002-2616-6020; e-mail: a_nazarchuk@ukr.net

взаємодії, які включають елементи соціального партнерства та діалогу між державою, бізнесом і громадськими організаціями, сприяють більш ефективному прийняттю політичних рішень. Однак виявлено й низку таких перешкод, як недостатня інституційна підтримка, слабка комунікація між секторами та недовіра до державних органів. Дослідження підкреслює необхідність удосконалення механізмів міжсекторальної взаємодії через зміцнення соціального діалогу, підвищення інституційної спроможності та забезпечення прозорості державних процесів. Це у свою чергу дозволить зміцнити довіру громадян до влади та сприяти подальшому розвитку демократичних інститутів в Україні.

Ключові слова: інституційна взаємодія; суспільний контроль; державне управління; соціальне партнерство; політичні еліти; міграційна криза.

ABSTRACT

The article is devoted to the study of the mechanisms of intersectoral interaction between political elites, state structures and civil society in Ukraine with an emphasis on solving problems in the migration sphere. In the context of contemporary political and social challenges, such as democratization, institutional reform, and decentralization of power, effective interaction between these sectors plays a crucial role in shaping policy decisions, integrating migrants, and protecting their rights. Analysis of the processes of intersectoral cooperation is important for increasing the transparency of state administration, strengthening citizens' trust in the authorities, and ensuring effective solutions to migration issues. As a result of the study, it was found that the effectiveness of intersectoral cooperation in Ukraine depends significantly on the transparency of political processes, the presence of an institutional framework for cooperation, as well as the active participation of civil society. Modern models of interaction, which include elements of social partnership and dialogue between the state, business and public organizations, contribute to more effective political decision-making. However, the study also identified a number of barriers, such as insufficient institutional support, weak communication between sectors and distrust of public authorities. The study emphasizes the need to improve mechanisms of intersectoral interaction through strengthening social dialogue, increasing institutional capacity and ensuring transparency of state processes. This, in turn, will strengthen citizens' trust in the authorities and contribute to the further development of democratic institutions in Ukraine.

Key words: institutional interaction; public control; public administration; social partnership; political elites; migration crisis.

I. ВСТУП

Проблема міжсекторальної взаємодії політичних еліт, державної влади та громадянського суспільства в Україні є надзвичайно актуальною в контексті модернізації державного управління та розвитку демократичних інститутів. Сучасна політична система потребує ефективної інституційної взаємодії між основними секторами суспільства, адже саме така співпраця сприяє підвищенню прозорості та відповідальності влади перед громадянами.

Одним із центральних викликів у цьому контексті є забезпечення належного рівня суспільного контролю за діяльністю політичних еліт та державних структур. Відсутність прозорості, корупція та закритість управлінських процесів значно ускладнюють досягнення високого рівня довіри з боку громадянського суспільства. Саме через соціальне партнерство можна забезпечити не лише більш відкриту й відповідальну політику, але й ефективне функціонування державних інститутів.

Особливої уваги це питання набуває в контексті вирішення проблем у міграційній сфері, де загострюються питання соціальної інтеграції, правової підтримки та надання базових соціальних послуг для мігрантів. Ефективна співпраця між цими секторами є вирішальною для формування політики, що здатна враховувати потреби мігрантів, забезпечувати їхні права і водночас відповідати на виклики національної безпеки.

Успішна міжсекторальна взаємодія, зокрема на рівні соціального партнерства, повинна бути заснована на чітких механізмах координації між державою, політичними елітами та громадянськими інституціями. Така співпраця має забезпечити гармонійний розвиток суспільства, формування спільних цілей та інтеграцію інтересів усіх учасників політичного процесу. Однак, незважаючи на прогрес у розвитку демократичних процесів, залишається проблема недостатньої участі громадянського суспільства в процесі державного управління, що потребує подальшого вдосконалення наявних механізмів взаємодії.

Таким чином, постає нагальна необхідність у впровадженні інституційних змін, що сприятимуть розширенню можливостей громадянського контролю, підвищенню якості державного управління та зміцненню соціального партнерства між різними секторами суспільства в Україні.

Аналіз літератури щодо механізмів міжсекторальної взаємодії політичних еліт, державної влади та громадянського суспільства в Україні охоплює низку підходів до розуміння цієї складної системи.

Один із ключових напрямів дослідження присвячений ролі політичних еліт у формуванні стійких інституційних відносин між державними структурами та громадянським суспільством. У своїх роботах

дослідники, як-от А. А. Клочко¹ і С. В. Сімак², наголошують на важливості побудови демократичних інститутів, які забезпечують діалог між владою та громадянами. Вони підкреслюють, що участь політичних еліт у формуванні цього діалогу є важливою для стабільного розвитку суспільства та підвищення рівня довіри до влади.

Крім того, деякі дослідження акцентують увагу на ролі громадянського суспільства в процесах політичної трансформації. У цьому контексті І. С. Біла та О. О. Шевченко³ зазначають, що громадянське суспільство в Україні є активним учасником формування політичних рішень, зокрема через механізми громадських консультацій, соціального партнерства та лобіювання. Вони також звертають увагу на те, що громадські організації все частіше виступають посередниками між державою та бізнесом, сприяючи налагодженню більш прозорих механізмів співпраці.

Окремо слід відзначити роботи, що досліджують вплив бізнесу на політичні рішення через взаємодію з політичними елітами. Робота А. Стельмах⁴ аналізує, як корпоративні інтереси можуть впливати на політичні процеси через механізми політичного лобіювання. Автор стверджує, що ефективна співпраця між бізнесом і державними органами може позитивно впливати на економічний розвиток, але також підкреслює ризики зловживань та корупційних схем у разі недостатньої прозорості таких відносин.

Сучасні дослідження зосереджені на важливості впровадження нових моделей міжсекторальної взаємодії. Зокрема, С. А. Квітка⁵ під-

¹ Клочко А. А. (2021). Розвиток механізму взаємодії політико-управлінської еліти і громадянського суспільства у процесі модернізації публічного управління в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. № 2. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2156-2021.2.100>

² Сімак С. В. (2018). Формування інституційних механізмів взаємодії громадянського суспільства та бізнесу. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління*. Т. 29(68). № 5. С. 170–174.

³ Біла І. С., Шевченко О. О. (2020). Соціальна відповідальність держави та бізнесу як умова розвитку соціальної економіки. *Наукові записки НаУКМА. Економічні науки*. Т. 5. Вип. 1. С. 10–15. URL: <https://doi.org/10.18523/2519-4739.20205.1.10-15>

⁴ Стельмах А. (2020). Проблеми реалізації лобістської діяльності в системі публічного управління: теоретичні підходи. *Вчені записки Університету «КРОК»*. № 4(60). С. 83–87. URL: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2020-60-83-87>

⁵ Квітка С. А. (2017). Державне управління формуванням партнерських відносин між владою та бізнесом в умовах соціальних перетворень: монографія. Дніпро: «Грані». 268 с.

креслює роль інноваційних підходів до соціального партнерства, де новітні технології та цифрові платформи сприяють більш відкритому та доступному діалогу між громадянським суспільством, державою і бізнесом.

II. МЕТА І МЕТОДОЛОГІЯ

Метою дослідження є визначення та аналіз механізмів міжсекторальної взаємодії між політичними елітами, органами державної влади та громадянським суспільством в Україні.

Завдання дослідження:

- проаналізувати сучасні підходи до інституційної взаємодії між політичними елітами, державними органами та громадянським суспільством в Україні;
- оцінити вплив міжсекторальної взаємодії на формування політичних рішень та розвиток демократичних інститутів;
- розробити рекомендації щодо вдосконалення механізмів міжсекторальної співпраці для зміцнення демократичних процесів та підвищення довіри громадян до влади.

Для дослідження було застосовано комплексний підхід, що включав кілька методів аналізу та збору даних. Головною методологічною основою став аналіз наукової літератури, урядових документів, нормативно-правових актів, які регулюють взаємодію між політичними елітами, державними структурами та громадянським суспільством. Було проведено огляд сучасних наукових праць у сфері політичної соціології та публічного управління, що дало змогу сформулювати загальне розуміння концепції міжсекторальної взаємодії.

З метою виявлення особливостей взаємодії в українському контексті дослідження спиралося на порівняння з практиками інших країн, зокрема пострадянських та європейських. Це дозволило зрозуміти унікальність української моделі взаємодії, а також визначити можливі шляхи вдосконалення.

III. ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Інституційна взаємодія є одним із ключових аспектів у політичній науці, що пояснює, як різні політичні, державні та суспільні структури співпрацюють для досягнення спільних цілей. Розуміння цього процесу допомагає оцінити, як різні групи можуть взаємодіяти для

досягнення більшої ефективності, прозорості та відповідальності в політичних процесах. Ця взаємодія може мати різні форми та відбувається на різних рівнях, що дозволяє вирішувати широкий спектр суспільно-політичних питань (табл. 1).

Таблиця 1.

Форми співпраці між політичними елітами, державними структурами та громадянським суспільством¹

Назва	Характеристика
Консультації та діалог	Однією з основних форм співпраці є проведення регулярних консультацій між політичними елітами та представниками громадянського суспільства. Це дає змогу враховувати думки громадськості в процесі прийняття рішень, а також підвищує легітимність політичних рішень. Прикладами таких консультацій є громадські слухання, експертні круглі столи та залучення аналітичних центрів до розроблення державної політики
Участь у розробленні нормативних актів	Громадянське суспільство та бізнес часто залучаються до формування нових законодавчих ініціатив через участь у робочих групах при державних органах. Цей процес дозволяє політичним елітам отримати зворотний зв'язок від різних зацікавлених сторін, що підвищує якість та ефективність нормативних актів. Наприклад, розроблення законодавства щодо прозорості діяльності органів влади було здійснено за активної участі громадських організацій
Співпраця через державно-приватні та соціальні партнерства	Політичні еліти часто виступають посередниками у взаємодії між бізнесом, державними структурами та громадянським суспільством, що може включати участь у спільних інфраструктурних проєктах, ініціативах щодо покращення соціальних умов чи наданні публічних послуг. Наприклад, реалізація програм цифровізації державних послуг в Україні відбулася за підтримки бізнесу та громадських організацій

Однією з найвпливовіших теорій є теорія неоінституціоналізму, котра розглядає інститути не лише як формальні організації, але й як системи правил і норм, що формують поведінку акторів у суспільстві. Вона акцентує увагу на тому, як інститути встановлюють обмеження,

¹ Ключко А. А. (2021). Розвиток механізму взаємодії політико-управлінської еліти і громадянського суспільства у процесі модернізації публічного управління в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. № 2. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2156-2021.2.100>

в яких функціонують політичні еліти, державні органи та громадянське суспільство. Неоінституціоналізм також підкреслює важливість неформальних норм, що впливають на політичну взаємодію і можуть стати як позитивним, так і негативним чинником у процесі співпраці¹.

Теорія мереж зосереджена на міжорганізаційній співпраці через формальні та неформальні зв'язки між різними акторами. Відповідно до цієї теорії, політичні еліти, державні органи та громадські структури формують мережі взаємодії, які дозволяють їм обмінюватися ресурсами та інформацією для спільного розв'язання проблем. У контексті України ця модель взаємодії є особливо важливою для формування партнерських відносин між владою та бізнесом, а також для громадянського суспільства, яке виступає посередником і контролером у цих процесах².

Теорія колективної дії, розроблена Мансуром Олсоном, є ще одним важливим підходом до розуміння інституційної взаємодії. Вона пояснює, як групи людей можуть діяти разом, щоб досягти спільних інтересів, незважаючи на індивідуальні переваги «безбілетництва» (коли окремі учасники користуються вигодами без внесення власного вкладу). Важливою є роль лідерства та інституційних стимулів у подоланні таких проблем. У контексті міжсекторальної взаємодії ця теорія пояснює, як політичні еліти та державні інституції можуть співпрацювати з громадянським суспільством, зокрема через створення чітких правил, які би стимулювали колективну дію.

Також заслуговує на увагу теорія інституційної трансформації, яка аналізує, як соціальні й політичні інститути змінюються під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів. Цей підхід пояснює, чому інституційні системи, які ефективно працювали в минулому, можуть ставати застарілими в нових умовах. Для України це питання є надзвичайно актуальним, ураховуючи перехід від радянської системи управління до більш демократичних моделей. Така трансформація вимагає ефективної взаємодії між державними структурами, політичними елітами та громадянським суспільством.

¹ Сімак С. В. (2018). Формування інституційних механізмів взаємодії громадянського суспільства та бізнесу. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління*. Т. 29(68). № 5. С. 170–174.

² Ситник С. В. (2011). Мережева структура публічної політики та управління. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. № 5. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=283>

Насамкінець, теорія публічного вибору підкреслює, що політичні рішення є результатом взаємодії різних груп інтересів, де кожна група намагається максимізувати власну вигоду. Вона допомагає зрозуміти, як політичні еліти можуть маніпулювати процесами, щоб задовольнити свої інтереси за рахунок інших учасників, включаючи державні органи та громадські організації. Ця теорія також висвітлює роль лобістів у політичних процесах і необхідність суспільного контролю для зменшення корупційних ризиків.

Після аналізу основних теорій інституційної взаємодії стає зрозумілим, що ці теорії закладають фундамент для розуміння механізмів співпраці між різними секторами суспільства. Одним із найважливіших концептуальних підходів у цьому контексті є поняття соціального партнерства, яке спрямоване на зближення інтересів усіх учасників інституційної взаємодії задля досягнення спільних цілей. Розглянемо більш детально, як реалізується ця взаємодія між державними структурами, бізнесом та громадянським суспільством через призму соціального партнерства.

Соціальне партнерство — це концепція, що відображає співпрацю між державними структурами, бізнесом і громадянським суспільством для досягнення спільних соціальних, економічних та екологічних цілей. У сучасних умовах глобалізації та швидких змін у суспільстві ця взаємодія є критично важливою для забезпечення стійкого розвитку та розв'язання багатьох проблем, з якими стикаються як держава, так і приватний сектор та громадські організації¹.

Одним із ключових аспектів соціального партнерства є поєднання ресурсів та зусиль різних секторів суспільства для спільного розв'язання проблем, з якими не може впоратися жоден із них окремо. Наприклад, держава може надавати законодавчу та інституційну підтримку, бізнес — фінансові ресурси та інновації, а громадянське суспільство — активну участь у моніторингу та контролі за виконанням ініціатив. Такий підхід дозволяє забезпечити більш збалансоване та ефективне управління ресурсами, а також збільшити соціальну відповідальність бізнесу.

¹ Біла І. С., Шевченко О. О. (2020). Соціальна відповідальність держави та бізнесу як умова розвитку соціальної економіки. *Наукові записки НаУКМА. Економічні науки*. Т. 5. Вип. 1. С. 10–15. URL: <https://doi.org/10.18523/2519-4739.20205.1.10-15>

Прикладом такого партнерства може бути реалізація інфраструктурних проєктів, де держава забезпечує фінансування та законодавчу базу, бізнес — технічні рішення та управлінські навички, а громадянське суспільство контролює прозорість і дотримання соціальних стандартів. Крім того, соціальне партнерство сприяє розвитку інклюзивних підходів, оскільки громадянське суспільство виступає представником інтересів найбільш уразливих верств населення, залучаючи їх до процесу прийняття рішень¹.

Іншою важливою складовою частиною соціального партнерства є спільна відповідальність за результати співпраці. Це не лише сприяє розвитку довіри між учасниками процесу, але й стимулює бізнес бути більш соціально відповідальним, а державу — більш прозорою та підзвітною своїм громадянам.

Незважаючи на численні виклики, Україна має приклади успішних практик соціального партнерства, які доводять ефективність такого підходу.

Одним із найпомітніших прикладів є проєкти у сфері освіти, які реалізуються за підтримки бізнесу та громадських організацій. Наприклад, співпраця між державними школами, великими ІТ-компаніями та громадськими ініціативами дозволяє розвивати програми навчання з програмування для учнів закладів загальної середньої освіти. Одним із таких прикладів є ініціатива GoIT Teens, яка сприяє розвитку технічних навичок у молоді та допомагає підготувати їх до вимог сучасного ринку праці. Цей проєкт демонструє, як бізнес та державні структури можуть ефективно взаємодіяти для підтримки освіти та інноваційного розвитку².

Інший успішний приклад — це впровадження реформ у сфері охорони здоров'я за участі держави, приватного сектору та міжнародних організацій. Створення спільних проєктів, спрямованих на покращення доступу до медичних послуг у сільських районах, як-от програма «Доступні ліки», є яскравим прикладом соціального партнерства. У результаті громадяни отримали кращий доступ до життєво необ-

¹ Квітка С. А. (2017). Державне управління формуванням партнерських відносин між владою та бізнесом в умовах соціальних перетворень: монографія. Дніпро : «Грані». 268 с.

² Онлайн-ІТ-курси для дітей та підлітків у ТОП-академії GoIT Teens. URL: <https://goiteens.com/>

хідних ліків, а держава змогла ефективніше використовувати фінансові ресурси завдяки залученню партнерів¹.

Іншим важливим прикладом є розвиток інфраструктурних проєктів через державно-приватне партнерство. Зокрема, реалізація проєкту будівництва нових автомагістралей за участю приватних інвесторів та проведенням громадських консультацій сприяла суттєвому покращенню транспортної інфраструктури країни, з урахуванням екологічних та соціальних аспектів, що є важливим елементом сталого розвитку.

Ці приклади ілюструють, як залучення різних секторів до спільної діяльності дозволяє створювати синергію, що сприяє розвитку країни в умовах сучасних викликів. Проте для ефективної реалізації соціального партнерства необхідно створити умови для постійного та відкритого спілкування між цими секторами. У цьому контексті соціальний діалог виступає як один із ключових інструментів, що забезпечує практичну реалізацію соціального партнерства.

Соціальний діалог — це механізм, який забезпечує взаємодію між державними структурами, бізнесом і громадськими організаціями з метою розв'язання соціально-економічних питань, досягнення взаєморозуміння та узгодження інтересів різних сторін. Він є одним із ключових елементів у побудові демократичного суспільства та забезпеченні ефективного управління. Основними учасниками цього діалогу є органи влади, бізнес (представлений роботодавцями) та громадські організації, зокрема профспілки, що представляють інтереси працівників².

Соціальний діалог ґрунтується на принципах рівноправності, взаємоповаги, відповідальності та прозорості. Кожна зі сторін має можливість висловити свої позиції та пропозиції, обговорити проблеми, що стосуються соціально-економічного розвитку, умов праці, прав працівників, а також інших важливих питань. Це сприяє прийняттю рішень, які є більш стійкими та легітимними в очах усіх учасників процесу.

Важливим аспектом соціального діалогу є його регулярність і інституціоналізація. В Україні створено тристоронні органи соціального

¹ Доступні ліки. URL: <https://moz.gov.ua/uk/dev-dostupni-liki>

² Коленда Н. В. (2014). Соціальний діалог: сутність, оцінка дієвості та напрями активізації: монографія. Луцьк : Терен. 192 с.

діалогу на національному, регіональному та галузевому рівнях. Такі органи, як Національна тристороння соціально-економічна рада, працюють як платформи для переговорів між представниками держави, бізнесу та профспілок.

Існує кілька форм соціального діалогу, які використовуються в Україні. Однією з них є колективні переговори, під час яких роботодавці та працівники (зазвичай через профспілки) обговорюють умови праці, оплату, соціальні гарантії та інші аспекти, що стосуються трудових відносин. Колективні угоди, укладені за результатами таких переговорів, є важливим інструментом регулювання взаємовідносин між працівниками та роботодавцями.

Іншою важливою формою є консультації та узгоджувальні комісії, які використовуються для врегулювання спірних питань між державними органами, бізнесом і громадськими організаціями. Цей механізм дозволяє уникати конфліктів і знаходити компромісні рішення.

У контексті сучасних викликів, як-от міграційна криза, пандемія COVID-19 та війна, роль соціального діалогу стає ще більш актуальною. Учасники діалогу повинні спільно працювати над пошуком рішень для подолання негативних наслідків цих криз. Успішний соціальний діалог вимагає від усіх учасників відповідального підходу, готовності до компромісів та активної взаємодії на різних рівнях.

Міграційні виклики в Україні є важливою сферою, що вимагає координації зусиль між політичними елітами, державними структурами та громадянським суспільством. У зв'язку зі значними переміщеннями населення, зокрема внутрішньо переміщених осіб (ВПО) через військові дії, проблема ефективного управління міграційними процесами стала ще більш нагальною.

Ефективна міжсекторальна взаємодія в цьому контексті передбачає кілька ключових аспектів.

1. Законодавча база та політичні рішення. Участь політичних еліт у формуванні чіткої та адаптованої законодавчої бази для міграційної політики є необхідною для розв'язання проблем ВПО та мігрантів. Політичні еліти мають відігравати ключову роль у розробці та підтримці законодавства, яке забезпечує захист прав мігрантів та сприяє їх інтеграції. Прикладом є спільна робота політичних сил щодо законодавства про статус ВПО та їх соціальну інтеграцію.

2. Інституційна взаємодія державних структур. Державні органи такі як Міністерство соціальної політики, Державна міграційна служба, а також місцеві органи влади, мають координаційно співпрацювати задля створення ефективних механізмів для надання допомоги та інтеграції мігрантів. Така співпраця можлива лише за умови активного діалогу між державними інституціями та представниками громадянського суспільства.

3. Роль громадянського суспільства. Громадські організації та волонтерські рухи в Україні відіграють активну роль у допомозі ВПО та мігрантам. Вони часто є першими, хто реагує на кризові ситуації, та надають підтримку там, де державні інституції не встигають або не можуть допомогти. Прикладом є діяльність таких організацій, як «Право на захист» або «Карітас України», які працюють з міжнародними та державними структурами для підтримки мігрантів.

4. Міжнародна взаємодія. Вирішення проблем міграції також вимагає інтеграції міжнародного досвіду та підтримки. Наприклад, співпраця України з міжнародними організаціями, такими як УВКБ ООН (Управління Верховного комісара ООН у справах біженців), Європейським Союзом, та іншими міжнародними партнерами, є важливим елементом у вирішенні міграційних питань. Ця співпраця дозволяє адаптувати кращі міжнародні практики до українських реалій.

5. Прозорість та підзвітність. Важливим фактором успішної міжсекторальної взаємодії є прозорість державних процесів і політичних рішень у сфері міграції. Громадянське суспільство відіграє роль контролера, забезпечуючи відповідальність влади через механізми моніторингу, лобіювання та участь у формуванні політичних рішень.

Таким чином, розвиток ефективних механізмів міжсекторальної взаємодії є ключовим у вирішенні міграційних проблем в Україні. Міжсекторальна взаємодія є важливим механізмом для забезпечення ефективного управління державою, але її реалізація стикається з численними перешкодами та викликами. Однією з найбільших проблем є низький рівень довіри між державними структурами, бізнесом і громадянським суспільством. Наприклад, часто громадські організації сприймають державні установи як закриті та неохочі до співпраці, що знижує ефективність комунікації та спільних ініціатив.

Однією з ілюстрацій цієї проблеми є ситуація з електронним декларуванням, коли через недосконалість правової бази та небажання

окремих державних органів впроваджувати механізми прозорості бізнес і громадськість висловлювали критику щодо відсутності діалогу. Також можна згадати процес реформи системи охорони здоров'я, коли громадські організації, що займаються правами пацієнтів, зіштовхнулися з труднощами у впливі на прийняття рішень через закритість урядових структур і їх небажання до консультацій¹.

Ще одним важливим викликом є корупція, яка продовжує бути однією з основних перешкод для міжсекторальної співпраці в Україні. Наприклад, у сфері державних закупівель бізнес часто скаржиться на непрозорі механізми тендерів, які часто стають джерелом корупційних схем. Це обмежує можливості для чесного і відкритого соціального діалогу та партнерства між бізнесом і державними органами².

Інституційна слабкість також заважає ефективній взаємодії між секторами. Часто на місцевому рівні громадські організації стикаються з недостатньою професійною підготовкою державних службовців, які не мають необхідних знань і ресурсів для налагодження якісної співпраці. Одним із таких прикладів є ситуація в деяких громадах після децентралізації, коли місцеві адміністрації не мали можливостей для повноцінної співпраці з громадськими ініціативами через відсутність кваліфікованого персоналу та фінансових ресурсів.

Таким чином, міжсекторальна взаємодія в Україні стикається з низкою проблем, які потребують системного підходу для їх подолання. Лише через підвищення рівня довіри, боротьбу з корупцією та посилення інституційної спроможності можна досягти ефективної співпраці між державою, бізнесом і громадянським суспільством.

Одним із ключових напрямів є підвищення прозорості у взаємодії. Це потребує вдосконалення механізмів публічного звітування і моніторингу процесів ухвалення рішень. Наприклад, регулярні звіти та громадські консультації можуть стати основою для підвищення довіри між секторами.

¹ ОБСЄ (2016). Існуючі механізми співпраці органів державної влади з організаціями громадянського суспільства в контексті реалізації Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні 2016-2020. Київ : Baitre. 280 с. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/e/d/3033331.pdf>

² Никифоров Д. (2024). Ризики роботи бізнесу з державою у закупівлях. Як уникнути кримінальної відповідальності? *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2024/07/4/716212/>

Іншим важливим кроком є боротьба з корупцією. Потрібно не тільки посилювати контроль за державними закупівлями та іншими сферами, але й створювати умови, за яких корупційні схеми стануть неможливими. Наприклад, розроблення і впровадження нових електронних платформ для проведення тендерів дозволить знизити корупційні ризики.

Також варто зосередитися на підвищенні компетенцій як державних службовців, так і представників громадських організацій та бізнесу. Програми навчання, орієнтовані на ефективну комунікацію та управління проектами, сприятимуть кращій співпраці між різними секторами.

Важливо враховувати також необхідність зміцнення інституційних спроможностей на місцевому рівні. Лише забезпечення доступу до ресурсів і знань для місцевих органів влади дозволить їм повноцінно співпрацювати з бізнесом і громадськими організаціями.

У таблиці 2 узагальнено рекомендації щодо вдосконалення міжсекторальної взаємодії в Україні.

Таблиця 2.

Рекомендації щодо вдосконалення міжсекторальної взаємодії в Україні¹

Рекомендація	Опис	Очікувані результати
Підвищення прозорості	Впровадження регулярних звітів, громадських консультацій та публічних обговорень	Підвищення довіри між державними структурами, бізнесом і громадянським суспільством
Розширення антикорупційних заходів	Вдосконалення контролю за державними закупівлями, розроблення нових електронних платформ для тендерів	Зниження корупційних ризиків, підвищення прозорості процесів ухвалення рішень

¹ Складено на основі: Сенишин О., Ільків Н., Угольков Є. (2023). Стратегічні напрями взаємодії бізнесу, громадських організацій і держави в часи динамічних змін. *Економіка та суспільство*. № 56. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-94>; Лисянський П., Ястребова В. (2022). Створення РФ квазідержавних утворень як інструмент дестабілізації політичної ситуації України. *Вісник Львівського університету. Філософсько-політологічні студії*. № 45. С. 151–160. URL: <https://doi.org/10.30970/PPS.2022.45.18>; Комарницька Г. О. (2019). Сутність державно-приватного партнерства та його активізування в умовах розвитку інвестиційно-інноваційної діяльності. *Проблеми економіки*. № 1(39). С. 46–51. URL: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2019-1-46-51>

Рекомендація	Опис	Очікувані результати
Підвищення компетенцій учасників взаємодії	Створення освітніх програм для державних службовців, бізнесу та громадянського суспільства	Підвищення ефективності комунікацій і реалізації спільних проєктів
Зміцнення інституційної спроможності на місцевому рівні	Забезпечення ресурсів і знань для місцевих органів влади для співпраці з бізнесом і громадами	Покращення співпраці на регіональному рівні, ефективне управління локальними ініціативами
Інституціоналізація соціального діалогу	Запровадження інструментів для регулярної комунікації між державними органами, бізнесом і громадами	Створення сталого механізму для обговорення спільних проблем і прийняття рішень

Відповідні рекомендації базуються на реальних проблемах, виявлених під час аналізу, та враховують сучасні тенденції в управлінні і політичному процесі.

IV. ВИСНОВКИ

Сучасні підходи до інституційної взаємодії базуються на принципах прозорості, соціального партнерства та публічного контролю. Зокрема, важливу роль відіграють механізми соціального діалогу, які дозволяють державним структурам, бізнесу та громадянському суспільству спільно обговорювати й вирішувати важливі питання. Однак взаємодія цих секторів досі має ряд перешкод, зокрема слабе залучення громадськості до політичних процесів і недостатню інституційну підтримку на місцевому рівні.

Оцінювання впливу міжсекторальної взаємодії на формування політичних рішень показало, що співпраця держави з бізнесом і громадянським суспільством сприяє розвитку демократичних інститутів, зокрема, забезпечує ширшу участь громадян у політичному процесі та покращує прозорість ухвалення рішень. Проте існує проблема довіри до владних інститутів, яку потрібно вирішувати через поліпшення механізмів комунікації і підвищення підзвітності.

Рекомендації щодо вдосконалення механізмів міжсекторальної співпраці включають необхідність посилення прозорості політичних процесів та активнішого залучення громадян до прийняття рішень. Створення інституційних умов для регулярного соціального діалогу між усіма зацікавленими сторонами може суттєво зміцнити демокра-

тичні процеси і сприяти підвищенню довіри громадян до влади. Крім того, важливо розвивати компетенції державних службовців та представників громадянського суспільства, щоб забезпечити ефективну взаємодію на всіх рівнях управління.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Біла І. С., Шевченко О. О. (2020). Соціальна відповідальність держави та бізнесу як умова розвитку соціальної економіки. *Наукові записки НаУКМА. Економічні науки*. Т. 5. Вип. 1. С. 10–15. URL: <https://doi.org/10.18523/2519-4739.20205.1.10-15>
2. Доступні ліки. URL: <https://moz.gov.ua/uk/dev-dostupni-liki>
3. Квітка С. А. (2017). Державне управління формуванням партнерських відносин між владою та бізнесом в умовах соціальних перетворень: монографія. Дніпро: «Грані». 268 с.
4. Ключко А. А. (2021). Розвиток механізму взаємодії політико-управлінської еліти і громадянського суспільства у процесі модернізації публічного управління в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. № 2. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2156-2021.2.100>
5. Коленда Н. В. (2014). Соціальний діалог: сутність, оцінка дієвості та напрями активізації: Монографія. Луцьк: Терен. 192 с.
6. Комарницька Г. О. (2019). Сутність державно-приватного партнерства та його активізування в умовах розвитку інвестиційно-інноваційної діяльності. *Проблеми економіки*. № 1(39). С. 46–51. URL: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2019-1-46-51>
7. Лисянський П., Ястребова В. (2022). Створення РФ квазідержавних утворень як інструмент дестабілізації політичної ситуації України. *Вісник Львівського університету. Філософсько-політологічні студії*. № 45. С. 151–160. URL: <https://doi.org/10.30970/PPS.2022.45.18>
8. Никифоров Д. (2024). Ризики роботи бізнесу з державою у закупівлях. Як уникнути кримінальної відповідальності? *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2024/07/4/716212/>
9. ОБСЄ (2016). Існуючі механізми співпраці органів державної влади з організаціями громадянського суспільства в контексті реалізації Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні 2016-2020. Київ: Баїте. 280 с. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/e/d/303331.pdf>
10. Онлайн-ІТ-курси для дітей та підлітків у ТОП-академії GoIT Teens. URL: <https://goiteens.com/>
11. Сенишин О., Ільків Н., Угольков Є. (2023). Стратегічні напрями взаємодії бізнесу, громадських організацій і держави в часи динамічних змін. *Економіка та суспільство*. № 56. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-94>
12. Сімак С. В. (2018). Формування інституційних механізмів взаємодії громадянського суспільства та бізнесу. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління*. Т. 29(68). № 5. С. 170–174.
13. Ситник С. В. (2011). Мережева структура публічної політики та управління. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. № 5. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=283>
14. Стельмах А. (2020). Проблеми реалізації лобістської діяльності в системі публічного управління: теоретичні підходи. *Вчені записки Університету «КРОК»*. № 4(60). С. 83–87. URL: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2020-60-83-87>

REFERENCES

1. Available medications. URL: <https://moz.gov.ua/uk/dev-dostupni-liky> [In Ukrainian].
2. Bila I. S., Shevchenko O. O. (2020). Sotsial'na vidpovidalnist derzhavy ta biznesu yak umova rozvytku sotsialnoyi ekonomiky [Social responsibility of the state and business as a condition for the development of the social economy]. *Scientific notes of the NaUKMA Economic sciences*. Vol. 5. Issue 1. pp. 10–15. URL: <https://doi.org/10.18523/2519-4739.20205.1.10-15> [In Ukrainian].
3. Klochko A. A. (2021). Rozvytok mekhanizmu vzayemodiyi polityko-upravlinskoyi elity i hromadyanskoho suspilstva u protsesi modernizatsiyi publichnoho upravlinnya v Ukrayini [Development of the mechanism of interaction between the political and administrative elite and civil society in the process of modernization of public administration in Ukraine]. *Public administration: improvement and development*. Vol. 2. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2156-2021.2.100> [In Ukrainian].
4. Kolenda N. V. (2014). Sotsialnyy dialoh: sutnist, otsinka diyevosti ta napryamy aktyvizatsiyi [Social dialogue: essence, assessment of effectiveness and directions of activation]. Lutsk: Teren. [In Ukrainian].
5. Komarnytska G. O. (2019). Sutnist derzhavno-pryvatnoho partnerstva ta yoho aktyvizuvannya v umovakh rozvytku investytsiyno-innovatsiynoyi diyalnosti [The essence of public-private partnership and its activation in the conditions of development of investment and innovation activities]. *Problems of economy*. Vol. 1(39). pp. 46–51. URL: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2019-1-46-51> [In Ukrainian].
6. Kvitka S. A. (2017). Derzhavne upravlinnya formuvannyam partnerskykh vidnosyn mizh vladoyu ta biznesom v umovakh sotsialnykh peretvoren [State management of the formation of partnership relations between government and business in the context of social transformations]. Dnipro: «Grani». [In Ukrainian].
7. Lysyanskyi P., Yastrebova V. (2022). Stvorennnya RF kvaziderzhavnykh utvoren yak instrument destabilizatsiyi politychnoyi sytuatsiyi Ukrayiny [The creation of quasi-state formations by the Russian Federation as an instrument of destabilizing the political situation in Ukraine. Bulletin of Lviv University]. *Philosophical and Political Studies*. Vol. 45. pp. 151–160. URL: <https://doi.org/10.30970/PPS.2022.45.18> [In Ukrainian].
8. Nikiforov D. (2024). Ryzky roboty biznesu z derzhavoyu u zakupivlyakh. Yak unyknuty kryminalnoyi vidpovidalnosti? [Risks of business working with the state in procurement. How to avoid criminal liability?]. *Economic Truth*. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2024/07/4/716212/> [In Ukrainian].
9. Online IT courses for children and teenagers at the GoIT Teens TOP Academy. URL: <https://goiteens.com/> [In Ukrainian].
10. OSCE (2016). Isnuuyuchi mekhanizmy spivpratsi orhaniv derzhavnoyi vlady z orhanizatsiyamy hromadyanskoho suspilstva v konteksti realizatsiyi Natsionalnoyi stratehiyi spryannya rozvytku hromadyanskoho suspilstva v Ukrayini 2016-2020 [Existing mechanisms of cooperation between state authorities and civil society organizations in the context of the implementation of the National Strategy for Promoting the Development of Civil Society in Ukraine 2016-2020]. Kyiv: Vaite. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/e/d/303331.pdf> [In Ukrainian].
11. Senyshyn O., Ilkiv N., Ugolkov E. (2023). Stratehichni napryamy vzayemodiyi biznesu, hromadskykh orhanizatsiy i derzhavy v chasy dynamichnykh zmin [Strategic directions of interaction between business, public organizations and the state in times of dynamic changes]. *Economy and Society*. No. 56. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-94> [In Ukrainian].

12. Simak S. V. (2018). Formuvannya instytutsiynykh mekhanizmiv vzayemodiyi hromadyanskoho suspilstva ta biznesu [Formation of institutional mechanisms of interaction between civil society and business]. *Scientific notes of the V.I. Vernadsky Tavrchesky National University. Series: State Administration*. Vol. 29(68), No. 5. pp. 170–174. [In Ukrainian].
13. Sytnyk S. V. (2011). Merezheva struktura publichnoyi polityky ta upravlinnya [Network structure of public policy and management]. *Public administration: improvement and development*. No. 5. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=283> [In Ukrainian].
14. Stelmakh A. (2020). Problemy realizatsiyi lobist-skoyi diyalnosti v systemi publichnoho upravlinnya: teoretychni pidkhody [Problems of implementing lobbying activities in the public administration system: theoretical approaches]. *Academic notes of the KROK University*. No. 4(60). pp. 83–87. URL: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2020-60-83-87> [In Ukrainian].

КООРДИНАЦІЙНИЙ ЦЕНТР ІНТЕГРОВАНОГО УПРАВЛІННЯ КОРДОНАМИ ЯК МЕХАНІЗМ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СИСТЕМИ ПРИКОРДОННОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

COORDINATION CENTRE FOR INTEGRATED BORDER MANAGEMENT AS EUROPEAN BORDER MANAGEMENT SYSTEM MECHANISM

Володимир Нікіфоренко¹, Андрій Віхтюк²

*Адміністрація Державної прикордонної служби України
(вул. Володимирська, 26, м. Київ, Україна, 01601)*

Volodymyr Nikiforenko, Andriy Vikhtiuk

*Administration of the State Border Guard Service of Ukraine
(26, Volodymyrska Str., Kyiv, Ukraine, 01601)*

Отримано: 30.08.2024. Затверджено: 14.10.2024

АНОТАЦІЯ

У сучасному світі дедалі чіткіше спостерігаються ознаки спроб перегляду усталених правил світового порядку, внаслідок яких Європа сьогодні перебуває на етапі зміни безпекової парадигми, а Україна опинилась в епіцентрі нових загроз прикордонній безпеці, зокрема у війсьній, гуманітарній та економічній сферах, надзвичайно важливим для забезпечення і підтримання належного рівня прикордонної безпеки є розвиток інформаційного співробітництва, основна мета якого — досягнення цілей державної політики щодо забезпечення прикордонної безпеки шляхом організації цілеспрямованого обігу інформації між відповідними суб'єктами; імплементації досвіду інших

¹ доктор юридичних наук, доцент, заслужений юрист України; orcid 0000-0003-4035-4431; e-mail: nikiforenko2022@gmail.com

² PhD з публічного управління та адміністрування; orcid 0000-0002-0393-2044; e-mail: avvikhitiuk@ukr.net

держав щодо здійснення аналізу правоохоронної інформації та спільного аналізу ризиків; запровадження єдиної методики обміну інформацією між всіма зацікавленими суб'єктами; формування єдиних підходів до профілювання ризиків у сфері забезпечення прикордонної безпеки; автоматизації процесів обміну інформацією та проведення її аналізу. Зважаючи на європейський досвід, на первинному етапі його має бути зосереджена на підготовці спільного ситуаційного звіту щодо основних подій на державному кордоні України, формуванні спільних висновків, інформуванні суб'єктів інтегрованого управління кордонами. Перспективою є підготовка до поєднання інформаційних баз даних України з базами даних ЄС, впровадження європейських механізмів реагування на нестандартні та кризові ситуації на державному кордоні, подальше удосконалення документів стратегічного планування у сфері забезпечення прикордонної безпеки. Створення в Україні Центру окреслює напрями подальшого розвитку теорії та практики у сфері державного управління і відкриває новий етап реалізації прикордонної політики на шляху України до євроінтеграції.

Ключові слова: координація діяльності; інтегроване управління кордонами; прикордонна безпека; прикордонна політика; державний кордон.

ABSTRACT

In today's world, there are increasingly clear signs of attempts to revise the established rules of the world order, as a result of which Europe is currently at the stage of changing the security paradigm, and Ukraine is at the epicenter of new threats to border security, in particular in the military, humanitarian and economic spheres, it is extremely important to ensure and maintain an adequate level of border security to develop information cooperation, the main purpose of which is to achieve the goals of the state policy on border security through the organization of joint Taking into account the European experience, at the initial stage it should be focused on the preparation of a joint situational report on the main events on the state border of Ukraine, formulation of joint conclusions, and informing the subjects of integrated border management. The future plans include preparations to link Ukraine's information databases with EU databases, the introduction of European mechanisms for responding to unusual and crisis situations at the state border, and further improvement of strategic planning documents in the field of border security. The establishment of the Centre in Ukraine outlines the directions for further development of theory and practice in the field of public administration and opens a new stage in the implementation of border policy on Ukraine's path to European integration.

Key words: coordination of activities; integrated border management; border security; border policy; state border.

I. ВСТУП

Сучасні трансформаційні процеси у системі загальноєвропейської безпеки, викликані актом відкритої збройної агресії проти України, призвели до розширення спектру загроз національній безпеці України, а також посилення вже існуючих проблем у сфері безпеки державного кордону, які потребують негайного і адекватного реагування.

Інтегроване управління кордонами визнається пріоритетною сферою для зміцнення співпраці з третіми країнами в рамках підходу Європейської Комісії до стратегічного управління безпекою, де країни, що не є членами ЄС, заохочуються як партнери до модернізації своїх систем охорони кордонів, прикордонного нагляду та управління кордонами¹. Активізація процесів євроінтеграції після набуття Україною статусу кандидата для вступу до ЄС вимагає нагального приведення національного законодавства з питань забезпечення прикордонної безпеки до європейських стандартів. Тому, потребують певної перебудови науково обґрунтовані підходи до створення системи охорони ділянок державного кордону, що у майбутньому будуть зовнішніми кордонами ЄС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що теоретичним і практичним розробкам з питань інтегрованого управління кордонами, присвячені роботи сучасних українських науковців: В. О. Білецького, А. В. Віхтюка, С. В. Дейнеки, Д. А. Купрієнка, М. М. Литвина, О. О. Морохова, Н. А. Сіцинського, В. О. Торічного, О. Є. Цевельова та інших.

У своїх працях авторами здійснено комплексний аналіз та узагальнення знань у сфері інтегрованого управління кордонами. Перспективи набуття Україною членства в Європейському Союзі потребують підвищення рівня ситуаційної обізнаності суб'єктів інтегрованого управління кордонами, удосконалення процесів державного управління у сфері забезпечення прикордонної безпеки та приведення національного законодавства України до *acquis* Європейського Союзу.

II. МЕТА І МЕТОДОЛОГІЯ

Мета статті полягає у формуванні підходів щодо запровадження в Україні механізму європейської системи прикордонного менеджменту. Під час підготовки цієї статті було застосовано як загальнонаукові, так спеціально-наукові методи, що дозволило досягти поставлену ціль. Одним з основних з цих методів роботи стали логіко-семантичного та системно-структурний методи, які дали змогу окреслити та проаналізувати особливості структурної побудови норм вітчизняного

¹ Wagner J. (2021). The European Union's model of Integrated Border Management: preventing transnational threats, cross-border crime and irregular migration in the context of the EU's security policies and strategies. *Commonwealth & Comparative Politics*. Vol. 59, Issue 4. pp. 424–448. URL : <https://doi.org/10.1080/14662043.2021.1999650>

та зарубіжного законодавства, звернути увагу на шляхи вирішення досліджуваної проблеми тощо.

III. ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

У висновку Європейської Комісії щодо заявки України на членство в Європейському Союзі від 01 лютого 2023 р. зазначено, що Україна має власні Стратегії інтегрованого управління кордонами, міграційної політики та відповідні плани заходів з їх реалізації. Нормативно-правова база щодо прикордонного контролю, стратегічні рамки інтегрованого управління кордонами частково узгоджені з політикою та найкращими практиками ЄС. Перевірки на кордоні відповідають мінімальним вимогам. Програми підготовки персоналу Державної прикордонної служби України частково гармонізовані з аналогічними документами країн-членів ЄС. З 2007 р. Державна прикордонна служба України здійснює обмін інформацією, спільний аналіз ризиків, бере обмежену участь у спільних операціях відповідно до угоди з EBCGA (European Border and Coast Guard Agency — FRONTEX, Європейське агентство з охорони зовнішніх кордонів країн-членів ЄС). В Україні впроваджені окремі інструменти внутрішнього контролю та протидії корупції¹.

Разом з тим у зазначеному документі окреслено недоліки, що потребують усунення. Зокрема, відсутність Національного центру міжвідомчої співпраці та структурованого механізму реагування на кризові ситуації. Недостатність технічних засобів та відповідної інфраструктури інтегрованого управління кордонами. Наявні технічні засоби потребують модернізації, бракує інфраструктури пунктів пропуску через державний кордон. Підвищення ситуативної обізнаності на державному кордоні потребує удосконалення системи аналізу ризиків. Існують потреби підвищення якості перевірок на державному кордоні, особливо що стосується виявлення прихованих в схованках у транспортних засобах людей та вантажів.

Об'єднання європейських країн у рамках ЄС, запровадження ними Шенгенського кодексу про кордони призвело до стрімкого розвитку

¹ Analytical report following the communication from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council Commission Opinion on Ukraine's application for membership of the European Union. European Commission staff working document from 01.02.2023. URL : https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-02/SWD_2023_30_Ukraine.pdf

політичних, правових і правоохоронних механізмів, розвитку міжнародного співробітництва у прикордонній сфері в інтересах захисту їх національного суверенітету та територіальної цілісності. В середині 90-х років ЄС були запроваджені механізми інтегрованого управління кордонами¹. Це істотно вплинуло на діяльність органів управління ЄС (на міжнародному рівні) та його країн-членів (на національному рівні) у сфері забезпечення прикордонної безпеки.

Слід зазначити, що основним призначенням механізму держави є: гарантування, охорона правопорядку, прав та свобод людини; забезпечення виконання громадянами своїх обов'язків². Сутність сучасного державного управління полягає у здійсненні організуючого впливу держави з використанням повноважень органів державної виконавчої влади задля: виконання законів, реалізації державної політики, створення умов для реалізації громадянами їх прав та свобод; узгодження інтересів держави, суспільства та громадян³.

Система управління у сфері забезпечення прикордонної безпеки України являє собою: сукупність створених державою органів виконавчої влади, які наділені відповідними виконавчо-розпорядчими повноваженнями та відповідальністю; скоординовану діяльність органів державної влади з питань забезпечення прикордонної безпеки; цілеспрямований, регуляторний вплив держави через органи державної влади, що передбачає комплекс спільних заходів з охорони та захисту державного кордону, реалізації цілей, завдань, пріоритетів держави з організації та правового регулювання⁴.

З огляду на зазначене, інтегроване управління кордонами на національному рівні являє собою один з механізмів державного управління. Він включає систему взаємодіючих між собою та забезпечених необхідними ресурсами органів державної виконавчої влади, які застосовують притаманні кожному з них методи державного управління.

¹ Слободян І. А. (2022). Європейський досвід становлення системи управління прикордонною безпекою. *Інвестиції: практика та досвід*. № 9–10. С. 131.

² Зайчука О. В., Оніщенко Н. М. (ред.) (2016). *Загальна теорія держави і права (основні поняття, категорії, прав. конструкції та наук. концепції)* : навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер. С. 66.

³ Малиновський В. Я. (2009). *Державне управління*: навч. посіб. Київ: Атіка. С. 161.

⁴ Deyneko S. (2017). Finding new ideas in the context of a scientific understanding of the existing theory of public administration in the field of border security. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. № 8. URL : <http://www.dy.nayka.com.ua/index.php?op=1&z=1725>

Оскільки запровадження інтегрованого управління кордонами передбачає консолідацію зусиль всіх суб'єктів забезпечення прикордонної безпеки, то в Україні існує нагальна потреба створення та організації діяльності відповідного колегіального органу управління. Його структура має відповідати основним цілям та напрямам діяльності національних суб'єктів інтегрованого управління кордонами.

Інтегроване управління кордонами було запроваджено в Україні у 2010 р¹. На цей час українські дослідники виокремлювали п'ять основних напрямів спільної діяльності взаємодіючих суб'єктів: прикордонний контроль (відповідно до Шенгенського кодексу про кордони з врахуванням аналізу ризиків та інформації від поліцейської розвідки); виявлення і розслідування у взаємодії із всіма правоохоронними органами транскордонних злочинів; координація та узгодження діяльності з країнами-членами ЄС; міжвідомча співпраця з питань управління кордонами; міжнародна співпраця; чотириохрівнева модель управління доступом². Основні з них знаходились виключно в рамках компетенції прикордонного відомства України. Впровадження в Україні інтегрованого управління кордонами було також передбачено Угодою про Асоціацію між Україною та ЄС³.

З огляду на зазначене, Україна має багаторічний досвід розвитку співпраці суб'єктів інтегрованого управління кордонами та створення віртуальних, тимчасових та постійно діючих координаційних органів управління.

Так, у 2010 р. за ініціативою Адміністрації Державної прикордонної служби України був створений Віртуальний контактний аналітичний центр, який у 2011 р. реорганізовано у Віртуальний контактний аналітичний центр з обміну інформацією між суб'єктами інтегрованого управління кордонами. З 2015 р. координація діяльності відповідних суб'єктів здійснювалась Міжвідомчим цільовим центром та з 2019 р. діяла Міжвідомча робоча група з питань інтегрованого

¹ Про схвалення Концепції інтегрованого управління кордонами: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.10.2010 № 2031-п. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2031-2010-p#Text>

² Литвин М. М. (2011). Основи інтегрованого управління кордонами. Хмельницький: НАДПСУ. С. 28.

³ Кравчук П., Сушко І., Кульчицька К. (2018). Огляд стратегічних документів у сфері управління кордонами. Київ: Відродження. URL : <https://europeweb.org.ua/wp-content/uploads/2019/01/Oglyad-IUK2018.pdf>

управління кордонами. Частково питання координації суб'єктів інтегрованого управління кордонами координувались створеним на базі Міністерства внутрішніх справ України Ситуаційним центром¹.

У 2015 р. в Україні був створений Контактний аналітичний центр аналізу ризиків з протидії нелегальній міграції. У 2019 р. розпочала працювати Міжвідомча регіональна аналітична група в Одеській області². До її складу увійшли регіональні підрозділи від Державної прикордонної служби України, Державної митної служби України, Національної поліції України, Державної міграційної служби України та Служби безпеки України³. За рішенням Кабінету Міністрів України у 2016-2018 рр. при Міністерстві фінансів України функціонував Міжвідомчий цільовий центр із запобігання та виявлення порушень законодавства з питань державної митної справи⁴.

В аналітичному звіті Європейської Комісії щодо заявки України на членство в Європейському Союзі з питань запровадження концепції інтегрованого управління кордонами, як позитив, зазначено, що Україна демонструє певний рівень підготовки у частині імплементації *acquis* ЄС з питань реалізації прикордонної політики. Разом з тим серед основних недоліків, які потребують усунення, наведено такі: існуючі координаційні центри забезпечують лише внутрішньовідомчу та частково міжвідомчу співпрацю; в Україні відсутній національний центр міжвідомчої співпраці; відсутній структурований механізм реагування на кризові ситуації; суб'єкти інтегрованого управління кордонами мають недостатні спроможності через брак відповідної інфраструктури та технічних ресурсів; залишається недостатньо ефективним нагляд за державним кордоном; потребує покращення інфраструктура пунктів пропуску через державний кордон; потребує зміцнення оперативна міжвідомча співпраця та обмін інформацією⁵.

¹ Кравчук П. (2024). Координаційний центр ІУК в Україні: чому потрібен і яким має бути. Аналітична Записка. URL : <https://europewb.org.ua/wp-content/uploads/2024/03/az-Koordinatsijnyj-tsentr-IUK-v-Ukrayini.pdf>

² Там само.

³ Сіцінський Н., Віхтюк А. (2021). Концептуальні підходи щодо створення національного координаційного центру суб'єктів інтегрованого управління кордонами. *Аспекти публічного управління*. Т. 9. № 5. С. 55–61.

⁴ Там само.

⁵ Analytical report following the communication from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council Commission Opinion on Ukraine's application for

За останні майже 15 років європейські країни продовжували розвиток своєї концепції інтегрованого управління кордонами. Так, у Регламенті 2019/1896 Європейського Парламенту і Ради від 13 листопада 2019 р. визначено 12 напрямів спільної діяльності суб'єктів¹. 3 вересня 2023 р. їх було розширено до 15².

На сьогодні вичерпний перелік видів спільної діяльності європейських суб'єктів інтегрованого управління кордонами включає комплекс спільних заходів: охорона державного кордону; пошуково-рятувальні роботи; аналіз ризиків; обмін інформацією та співробітництво між країнами-учасницями та FRONTEX; міжвідомче співробітництво на національному рівні; співробітництво на європейському рівні; співпраця з третіми країнами; проведення заходів у межах Шенгенської зони; повернення нелегальних мігрантів; використання інформаційних систем; контроль якості; заходи фінансування; забезпечення прав; освіта та навчання; проведення досліджень; впровадження інновацій.

Оскільки Україна у 2022 р. отримала статус кандидата для вступу до ЄС, вона має забезпечити впровадження в практику сучасних європейських підходів щодо організації спільної діяльності суб'єктів інтегрованого управління кордонами. В рамках адаптації національного законодавства до регламентів ЄС виникає необхідність удосконалення координації діяльності та колегіальних процесів прийняття управлінських рішень суб'єктами інтегрованого управління кордонами.

Координація діяльності передбачає циклічні процеси: організації створення угруповання сил і засобів, що беруть участь у спільному вирішенні завдань та визначення порядку їх спільних дій; планування заходів щодо реалізації спільних дій; узгодження порядку застосування сил і засобів для досягнення поставленої мети спільних дій;

membership of the European Union. European Commission staff working document from 01.02.2023. URL : https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-02/SWD_2023_30_Ukraine.pdf

¹ Regulation (EU) 2019/1896 of the European Parliament and of the Council of 13 November 2019 on the European Border and Coast Guard and repealing Regulations (EU) No 1052/2013 and (EU) 2016/1624. URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32019R1896>

² Management Board Decision 30/2023 of 20 September 2023 Adopting the Technical and Operational Strategy for European Integrated Border Management 2023-2027. URL : <https://prd.frontex.europa.eu/document/management-board-decision-30-2023-adopting-the-technical-and-operational-strategy-for-european-integrated-border-management-2023-2027/>

уточнення порядку виконання спільних рішень та реалізації раптових завдань; контролю результатів спільного виконання планованих заходів¹.

Розвиток інформаційного співробітництва відповідних суб'єктів здійснюється з метою досягнення цілей державної політики щодо забезпечення прикордонної безпеки шляхом: організації цілеспрямованого обігу інформацією між відповідними суб'єктами; імплементації досвіду інших країн щодо здійснення аналізу правоохоронної інформації та спільного аналізу ризиків; запровадження єдиної методики обміну інформацією між всіма зацікавленими суб'єктами; формування єдиних підходів до профілювання ризиків у сфері забезпечення прикордонної безпеки; автоматизації процесів обміну інформацією та проведення її аналізу².

Так, відповідно до регламентів ЄС його держави-члени повинні створити національні координаційні центри для покращення обміну інформацією та запровадити співробітництво з прикордонних питань між ними та FRONTEX. Система EUROSUR (*European Border Surveillance System* — Європейська прикордонна система спостереження) є основою для обміну інформацією та оперативної співпраці між національними органами держав-членів та FRONTEX. Вона містить інструменти, що необхідні для підвищення ситуаційної обізнаності та забезпечення відповідного реагування на зміни обстановки. Саме для належного функціонування зазначеної автоматизованої системи і є необхідність співпраці суб'єктів інтегрованого управління кордонами через національні координаційні центри³.

Запровадження системи інтегрованого управління кордонами відповідно до вимог законодавства ЄС передбачає також: організацію міжвідомчої співпраці національних суб'єктів забезпечення при-

¹ Чорний А., Андрушко В. (2024). Особливості організації міжвідомчої взаємодії між суб'єктами інтегрованого управління кордонами. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України*. № 1(94). С. 116–125. С. 120.

² Віхтюк А. В. (2021). Поняття й сутність інформаційного співробітництва в інтегрованому управлінні кордонами. *Держава та регіони. Публічне управління і адміністрування*. № 3(73). С. 37–41. С. 41.

³ Regulation (EU) 2019/1896 Of the European Parliament and of the Council of 13 November 2019 on the European Border and Coast Guard and repealing Regulations (EU) No 1052/2013 and (EU) 2016/1624. URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32019R1896>

кордонної безпеки в кожній державі-члені; налагодження між ними регулярного обміну інформацією; співпрацю між відповідними установами, органами, службами ЄС та здійснення з ними регулярного обміну інформацією; співпраці з третіми країнами, особливо з тими, які на підставі аналізу ризиків можна вважати країнами походження або транзиту нелегальної імміграції¹.

Регламентами ЄС від кожної держави-члена вимагається створити та адмініструвати єдиний національний координаційний центр. Він повинен у цілодобовому режимі забезпечувати: своєчасний обмін інформацією та співробітництво між усіма національними органами, що несуть відповідальність за контроль зовнішніх кордонів на національному рівні, а також з іншими національними координаційними центрами та FRONTEX; своєчасний обмін інформацією з пошуково-рятувальними, правоохоронними органами, органами з надання притулку та імміграційними органами; розповсюдження інформації на національному рівні; сприяння ефективному та дієвому управлінню ресурсами та персоналом суб'єктів інтегрованого управління кордонами; створення та підтримку національної ситуаційної картини; координацію, планування та здійснення охорони державного кордону; сприяння регулярному вимірюванню результатів охорони державного кордону; координацію оперативних заходів з іншими державами-членами та третіми країнами; обмін інформацією з офіцерами зв'язку з питань імміграції; сприяння забезпеченню інформаційної безпеки національних інформаційних систем та інформаційних систем FRONTEX².

Планом заходів щодо реалізації Стратегії інтегрованого управління кордонами на період 2023-2025 рр. визначено проведення в Україні комплексу заходів. Зокрема, запровадження механізму координації діяльності суб'єктів інтегрованого управління кордонами (strate-

¹ Management Board Decision 30/2023 of 20 September 2023 adopting the Technical and Operational Strategy for European Integrated Border Management 2023–2027. <https://prd.frontex.europa.eu/document/management-board-decision-30-2023-adopting-the-technical-and-operational-strategy-for-european-integrated-border-management-2023-2027/>

² Regulation (EU) 2019/1896 of the European Parliament and of the Council of 13 November 2019 on the European Border and Coast Guard and repealing Regulations (EU) No 1052/2013 and (EU) 2016/1624. URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32019R1896>

гічна ціль № 5)¹. На його виконання та з метою усунення визначених Європейською Комісією недоліків постановою Кабінету Міністрів України від 12 квітня 2024 р. на базі Ситуаційного центру Міністерства внутрішніх справ України створено координаційний центр інтегрованого управління кордонами з метою комплексного залучення відповідних суб'єктів, сприяння забезпеченню координації їх діяльності для забезпечення системного підходу до організації та здійснення ефективного моніторингу обстановки на державному кордоні України, проведення аналізу ризиків, посилення комунікаційних спроможностей для створення й підтримання балансу між забезпеченням належного рівня прикордонної безпеки і збереженням відкритості державного кордону України для законного транскордонного співробітництва.

Відповідно до свого положення він є тимчасовим консультативно-дорадчим органом Кабінету Міністрів України, утвореним з метою комплексного залучення суб'єктів інтегрованого управління кордонами для забезпечення системного підходу щодо організації та проведення ефективного моніторингу обстановки на державному кордоні, проведення аналізу ризиків, посилення комунікаційних спроможностей для створення та підтримання балансу між забезпеченням належного рівня прикордонної безпеки і збереженням відкритості державного кордону для транскордонного співробітництва².

Окремі дослідники основними функціями зазначеного центру вважали: моніторинг і аналіз обстановки; обмін інформацією між суб'єктами інтегрованого управління кордонами; координацію спільної діяльності; завчасне оповіщення про можливий розвиток обстановки; проведення спільного аналізу ризиків; підтримання взаємодії на міжнародному рівні; управління ресурсами³. Разом з тим за станом на квітень 2024 року вони значно розширені постановою Кабінету Міністрів України.

¹ Про затвердження плану заходів на 2020–2022 роки щодо реалізації Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.12.2023 № 1212-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1409-2019-p#Text>

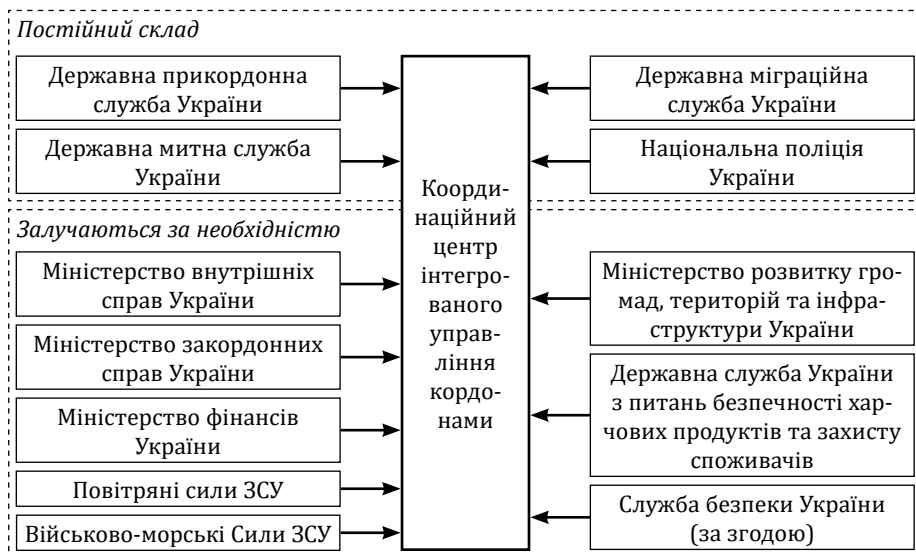
² Про утворення координаційного центру інтегрованого управління кордонами: постанова Кабінету Міністрів України від 12.04.2024 № 426. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/426-2024-p#Text>

³ Кравчук П. (2024). Координаційний центр ІУК в Україні: чому потрібен і яким має бути. URL : <https://europewb.org.ua/wp-content/uploads/2024/03/az-Koordynatsijnyj-tsentr-IUK-v-Ukrayini.pdf>

Так, координаційний центр інтегрованого управління кордонами України: проводить моніторинг ситуації на державному кордоні, здійснює обробку та аналіз інформації; підтримує взаємодію, здійснює обмін адміністративними даними та аналітичними матеріалами між суб'єктами інтегрованого управління кордонами та координаційними центрами інших держав, міжнародними установами та організаціями; вивчає результати діяльності суб'єктів інтегрованого управління кордонами, міжнародних установ та організацій; проводить аналітичні дослідження щодо оцінки загроз і ризиків, ефективності інтегрованого управління кордонами; готує інформаційно-аналітичні матеріали про ситуацію на державному кордоні, стан прикордонної безпеки (у тому числі з питань незаконного обігу наркотичних, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, зброї, боєприпасів, спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації); вивчає міжнародний досвід діяльності координаційних центрів інтегрованого управління кордонами; проводить моніторинг стану виконання окремих завдань плану заходів з реалізації стратегії інтегрованого управління кордонами; подає Кабінетові Міністрів України розроблені за результатами своєї роботи пропозиції та рекомендації¹.

До складу координаційного центру інтегрованого управління кордонами залучаються 12 суб'єктів (мал. 1), у складі якого на постійній основі працюють представники Державної прикордонної служби України, Державної митної служби України, Державної міграційної служби України та Національної поліції України. Представники від інших суб'єктів інтегрованого управління кордонами залучаються залежно від розвитку обстановки і за необхідності.

¹ Про утворення координаційного центру інтегрованого управління кордонами: постанова Кабінету Міністрів України від 12.04.2024 №426. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/426-2024-п#Text>

Малюнок 1. Суб'єкти координаційного центру інтегрованого управління кордонами України (розроблено авторами)

Створення координаційного центру інтегрованого управління кордонами України дозволяє підвищити ефективність: координації діяльності різномірних сил; обміну необхідною для прийняття управлінських рішень інформацією; підготовки висновків з оцінки обстановки; опрацювання пропозицій для прийняття керівництвом відповідних центральних органів державної влади управлінських рішень. Впровадження на координаційному центрі інтегрованого управління кордонами процесів спільного обміну статистичною та аналітичною інформацією, проведення аналізу ризиків, обміну інформацією з іноземними партнерами дозволяє більш якісно формувати та реалізовувати узгоджену з країнами-членами ЄС прикордонну політику України.

Співпраця суб'єктів інтегрованого управління кордонами має забезпечувати: ефективну охорону державного кордону; управління міграційними процесами; результативну взаємодію між контролюючими службами в пунктах пропуску через державний кордон; здійснення контролю за дотриманням іноземцями правил перебування; вико-

нання поліцейських функцій; проведення моніторингу розвитку обстановки та функціонування відповідних державних механізмів¹.

Разом з тим ці механізми ще потребують удосконалення. Так, потребує оптимізації кількісний склад експертів для забезпечення інформаційного співробітництва відповідно до Стратегії інтегрованого управління кордонами. Остаточного не внормовані процеси інформаційної підтримки спільної діяльності визначених суб'єктів, методики проведення спільних аналітичних досліджень з оцінки загроз і ризиків у сфері забезпечення прикордонної безпеки. Триває опрацювання механізмів, що забезпечують прозорість і відкритість для суспільства діяльності суб'єктів інтегрованого управління кордонами².

Зважаючи на специфіку та особливості діяльності координаційного центру інтегрованого управління кордонами в теорії державного управління можна виділити два підходи до впровадження функції координації діяльності. Перший — жорсткий, що базується на використанні виконавчим органом державної влади своїх виключних повноважень для впорядкування спільної діяльності інших органів державної влади та місцевого самоврядування. Другий — партнерський, що використовує ефект зацікавленості в об'єднанні суб'єктів управління для підвищення якості реалізації їх власних завдань за рахунок об'єднання інформаційних, фінансових, людських та інших матеріально-технічних ресурсів для вирішення однієї з критичних для забезпечення національної безпеки функцій держави.

Сучасні дослідники виокремлюють п'ять основних видів комунікаційних мереж: ланцюгову; променеподібну; повнозв'язну; зіркоподібну; колоподібну. Вони відрізняються ступенем централізації та децентралізації, наявністю або відсутністю зворотного зв'язку між окремими елементами системи³. Оскільки інформація є основою для прийняття управлінських рішень, то комунікаційні мережі відіграють

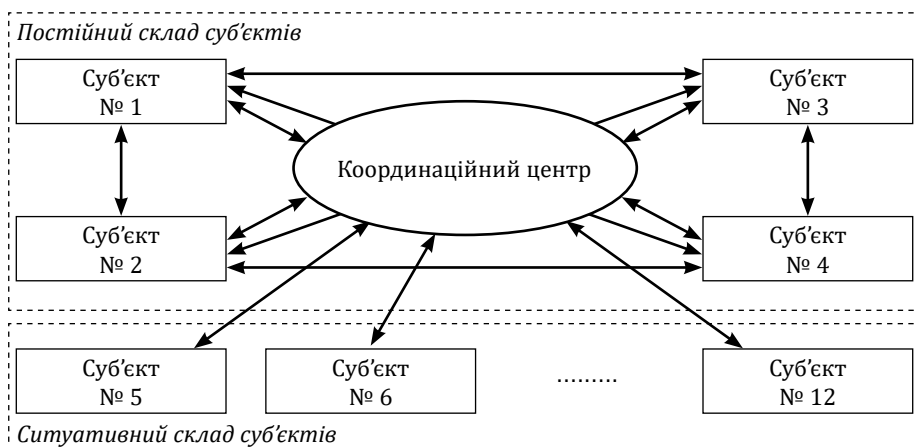
¹ Management Board Decision 30/2023 of 20 September 2023 Adopting the Technical and Operational Strategy for European Integrated Border Management 2023-2027. URL : <https://prd.frontex.europa.eu/document/management-board-decision-30-2023-adopting-the-technical-and-operational-strategy-for-european-integrated-border-management-2023-2027/>

² Сіцинський Н., Віхтюк А. (2021). Концептуальні підходи щодо створення національного координаційного центру суб'єктів інтегрованого управління кордонами. *Аспекти публічного управління*. Т. 9. № 5. С. 55–61.

³ Мазараки А. А. (ред.) (2014). *Основи менеджменту: підручник*. Харків : Фоліо. С. 553.

ключову роль в управлінських процесах, адже слугують інструментом з налагодження впорядкованої циркуляції інформаційних потоків.

На нашу думку, Координаційний центр інтегрованого управління кордонами потребує використання комунікаційних мереж комбінованого типу. Суб'єкти, які цілодобово залучені для роботи, використовують повнозв'язну модель комунікацій. Суб'єкти, які залучаються для розв'язання окремих специфічних ситуацій, підтримують променеподібну модель комунікацій. Структура комунікаційних зв'язків Координаційного центру інтегрованого управління кордонами показана на мал. 2.

Малюнок 2. Структура комунікаційних зв'язків координаційного центру інтегрованого управління кордонами (розроблено авторами)

Щотижнево координаційний центр інтегрованого управління кордонами України за підсумками узагальнення отриманої інформації опрацьовує Ситуаційний аналіз у сфері інтегрованого управління кордонами. Він містить стислий опис: загальної та суспільно-політичної обстановки в суміжних країнах; розвитку обстановки в пунктах пропуску через державний кордон; результатів виявлення та затримання громадян призовного віку; міграційних процесів; результатів протидії наркобізнесу та незаконному обігу психотропних речовин, виявлення зброї, боєприпасів та вибухових речовин, протидії незаконному переміщенню товарів. На його підставі здійснюється прогнозування розвитку обстановки.

Алгоритмом проведення ситуаційного аналізу встановлено відповідальних за збір ситуативної інформації. Об'єднання інформації, яка надходить від різних суб'єктів інтегрованого управління кордонами в межах їх повноважень, дозволяє бачити загальну ситуативну картину та прогнозувати розвиток обстановки в сфері забезпечення прикордонної безпеки України, стан забезпечення реалізації громадянами своїх прав, підтримання законності та правопорядку. Зазначена інформація використовується для корегування раніше прийнятих управлінських рішень, перерозподілу наявних ресурсів з метою підвищення результативності протидії протиправній діяльності усіма визначеними суб'єктами інтегрованого управління кордонами.

Також слід зазначити, що органи управління за способом прийняття рішень розподіляються на колегіальні (рішення приймаються більшістю уповноважених осіб) та одноособові (рішення приймається керівником органу управління). За функціональним призначенням класифікуються як законодавчі, виконавчі та судові¹. Координаційний центр інтегрованого управління кордонами не відповідає зазначеним класифікаційним ознакам, оскільки виконує виключно консультативно-дорадчі функції. Його впровадження відкриває новий етап розвитку системи органів державного управління на шляху України до ЄС.

IV. ВИСНОВКИ

У сучасному світі дедалі чіткіше спостерігаються ознаки спроб перегляду усталених правил світового порядку, внаслідок яких Європа сьогодні перебуває на етапі зміни безпекової парадигми, а Україна опинилась в епіцентрі нових загроз прикордонній безпеці, зокрема у війсьній, гуманітарній та економічній сферах, надзвичайно важливим для забезпечення і підтримання належного рівня прикордонної безпеки є розвиток інформаційного співробітництва, основна мета якого — досягнення цілей державної політики щодо забезпечення прикордонної безпеки шляхом організації цілеспрямованого обігу інформації між відповідними суб'єктами; імплементації досвіду інших держав щодо здійснення аналізу правоохоронної інформації та спільного ана-

¹ Зайчука О. В., Оніщенко Н. М. (ред.) (2016). Загальна теорія держави і права (основні поняття, категорії, прав. конструкції та наук. концепції) : навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер. С. 74.

лізу ризиків; запровадження єдиної методики обміну інформацією між всіма зацікавленими суб'єктами; формування єдиних підходів до профілювання ризиків у сфері забезпечення прикордонної безпеки; автоматизації процесів обміну інформацією та проведення її аналізу.

Ключову роль у цих процесах і реалізації визначених завдань відводиться створеному в Україні координаційному центру інтегрованого управління кордонами.

Зважаючи на європейський досвід, на первинному етапі його має бути зосереджена на підготовці спільного ситуаційного звіту щодо основних подій на державному кордоні України, формуванні спільних висновків, інформуванні суб'єктів інтегрованого управління кордонами. У перспективі координаційний центр стане ефективною платформою для обміну статистичною та аналітичною інформацією, проведення спільного аналізу ризиків, формування окремих елементів прикордонної політики. Головними пріоритетами його діяльності має бути співпраця з FRONTEX та під'єднання до європейської мережі EUROSUR для висвітлення ситуаційної картини на зовнішніх кордонах ЄС.

Також, окрім інтенсифікації обміну статистичними та аналітичними даними між суб'єктами інтегрованого управління кордонами перспективою є підготовка до поєднання інформаційних баз даних України з базами даних ЄС, впровадження європейських механізмів реагування на нестандартні та кризові ситуації на державному кордоні, подальше удосконалення документів стратегічного планування у сфері забезпечення прикордонної безпеки.

Важливою умовою для ефективного функціонування координаційного центру інтегрованого управління кордонами є подальша підтримка міжнародних партнерів щодо посилення його спроможностей шляхом надання експертної підтримки, підготовки персоналу, проведення обміну досвідом, встановлення чітких комунікацій з відповідними інституціями ЄС.

Створення в Україні координаційного центру інтегрованого управління кордонами окреслює напрями подальшого розвитку теорії та практики у сфері державного управління і відкриває новий етап реалізації прикордонної політики на шляху України до євроінтеграції.

Напрямом наступних досліджень може бути удосконалення системи навчання персоналу суб'єктів інтегрованого управління кордонами, який залучається для виконання завдань на координаційному

центрі інтегрованого управління кордонами та удосконалення методики оцінки результатів реалізації прикордонної політики України.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Віхтюк А. В. (2021). Поняття й сутність інформаційного співробітництва в інтегрованій управлінні кордонами. *Держава та регіони. Серія: Публічне управління і адміністрування*. № 3(73). С. 37–41. URL: <https://doi.org/10.32840/1813-3401.2021.3.6>
2. Зайчука О. В., Оніщенко Н. М. (ред.) (2016). Загальна теорія держави і права (основні поняття, категорії, прав. конструкції та наук. концепції): навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер. 400 с.
3. Кравчук П. (2024). Координаційний центр ІУК в Україні: чому потрібен і яким має бути. Аналітична Записка. URL: <https://europewb.org.ua/wp-content/uploads/2024/03/az-Koordinatsijnyj-tsentr-IUK-v-Ukrayini.pdf>
4. Кравчук П., Сушко І., Кульчицька К. (2018). Огляд стратегічних документів у сфері управління кордонами. Київ: Відродження. URL: <https://europewb.org.ua/wp-content/uploads/2019/01/Oglyad-IUK2018.pdf>
5. Литвин М. М. (2011). Основи інтегрованого управління кордонами. Хмельницький: НАДПСУ. 368 с.
6. Мазаракі А. А. (ред.) (2014). Основи менеджменту: підручник. Харків: Фоліо. 846 с.
7. Малиновський В. Я. (2009). Державне управління: навч. посіб. Київ: Атіка. 608 с.
8. Про схвалення Концепції інтегрованого управління кордонами: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.10.2010 № 2031-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2031-2010-p#Text>
9. Про затвердження плану заходів на 2020-2022 роки щодо реалізації Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.12.2023 № 1212-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1409-2019-p#Text>
10. Про утворення координаційного центру інтегрованого управління кордонами: постанова Кабінету Міністрів України від 12.04.2024 № 426. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/426-2024-p#Text>
11. Сіцинський Н., Віхтюк А. (2021). Концептуальні підходи щодо створення національного координаційного центру суб'єктів інтегрованого управління кордонами. *Аспекти публічного управління*. Т. 9. № 5. С. 55–61. URL: <https://doi.org/10.15421/152148>
12. Слободян І. А. (2022). Європейський досвід становлення системи управління прикордонною безпекою. *Інвестиції: практика та досвід*. № 9–10. С. 127–134. URL: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2022.9-10.127>
13. Чорний А., Андрушко В. (2024). Особливості організації міжвідомчої взаємодії між суб'єктами інтегрованого управління кордонами. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України*. № 1(94). С. 116–125. URL: <https://doi.org/10.32453/3.v94i1.1560>
14. Analytical report following the communication from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council Commission Opinion on Ukraine's application for membership of the European Union. European Commission staff working document from 01.02.2023. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-02/SWD_2023_30_Ukraine.pdf

15. Deyneko S. (2017). Finding new ideas in the context of a scientific understanding of the existing theory of public administration in the field of border security. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. № 8. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/index.php?op=1&z=1725>
16. Management Board Decision 30/2023 of 20 September 2023 Adopting the Technical and Operational Strategy for European Integrated Border Management 2023-2027. URL: <https://prd.frontex.europa.eu/document/management-board-decision-30-2023-adopting-the-technical-and-operational-strategy-for-european-integrated-border-management-2023-2027/>
17. Regulation (EU) 2019/1896 of the European Parliament and of the Council of 13 November 2019 on the European Border and Coast Guard and repealing Regulations (EU) No 1052/2013 and (EU) 2016/1624. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32019R1896>
18. Wagner J. (2021). The European Union's model of Integrated Border Management: preventing transnational threats, cross-border crime and irregular migration in the context of the EU's security policies and strategies. *Commonwealth & Comparative Politics*. Vol. 59, Issue 4. pp. 424–448. URL: <https://doi.org/10.1080/14662043.2021.1999650>

REFERENCES

1. Analytical report following the communication from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council Commission Opinion on Ukraine's application for membership of the European Union. European Commission staff working document from 01.02.2023. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-02/SWD_2023_30_Ukraine.pdf
2. Chornyi A., Andrushko V. (2024). Osoblyvosti orhanizatsiyi mizhvidomchoyi vzayemodiyi mizh subyektamy intehrovanoho upravlinnya kordonamy [Peculiarities of the organization of interagency interaction between subjects of integrated border management]. *Collection of scientific works of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine*. No. 1(94). pp. 116–125 [in Ukrainian].
3. Deyneko S. (2017). Finding new ideas in the context of a scientific understanding of the existing theory of public administration in the field of border security. *Public administration: improvement and development*. No. 8. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/index.php?op=1&z=1725>
4. Kravchuk P. (2024). Koordynatsiynyy tsentr IUK v Ukrayini: chomu potriben i yakym maye buty [IBM Coordination Center in Ukraine: Why is it needed and what should it be like?]. Analytical Note. URL: <https://europewb.org.ua/wp-content/uploads/2024/03/az-Koordynatsiynyy-tsentr-IUK-v-Ukrayini.pdf> [in Ukrainian].
5. Kravchuk P., Sushko I., Kulchytska K. (2018). Ohlyad stratehichnykh dokumentiv u sferi upravlinnya kordonamy [Review of strategic documents in the field of border management]. Kyiv: Vidrozhennia. URL: <https://europewb.org.ua/wp-content/uploads/2019/01/Oglyad-IUK2018.pdf> [in Ukrainian].
6. Lytvyn M. M. (2011). Osnovy intehrovanoho upravlinnya kordonamy [Fundamentals of Integrated Border Management]. Khmelnytskyi: NASBGS. 368 p. [in Ukrainian].
7. Malinovskiy V. Ya. (2009). Derzhavne upravlinnya [State administration]. Kyiv: Atika. [in Ukrainian].
8. Management Board Decision 30/2023 of 20 September 2023 Adopting the Technical and Operational Strategy for European Integrated Border Management 2023-2027. URL: <https://prd.frontex.europa.eu/document/management-board-decision-30-2023-adopting-the-technical-and-operational-strategy-for-european-integrated-border-management-2023-2027/>
9. Mazaraki A. A. (ed.) (2014). Osnovy menedzhmentu [Fundamentals of Management]. Kharkiv: Folio [in Ukrainian].

10. On Approval of the Concept of Integrated Border Management: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine of October 27, 2010 No. 2031-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2031-2010-p#Text> [in Ukrainian].
11. On approval of the action plan for 2020-2022 for the implementation of the Integrated Border Management Strategy for the period up to 2025: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine of December 27, 2023 No. 1212-p. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1409-2019-p#Text> [in Ukrainian].
12. On the establishment of the Coordination Centre for Integrated Border Management: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of April 12, 2024, No. 426. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/426-2024-n#Text> [in Ukrainian].
13. Regulation (EU) 2019/1896 of the European Parliament and of the Council of 13 November 2019 on the European Border and Coast Guard and repealing Regulations (EU) No 1052/2013 and (EU) 2016/1624. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32019R1896>
14. Sicinskyi N., Vikhtyuk A. (2021). Kontseptualni pidkhody shchodo stvorenniya natsionalnoho koordynatsiynoho tsentru subyektiv intehrovanoho upravlinnya kordonamy. [Conceptual approaches to the creation of a national coordination center for integrated border management entities]. *Aspects of public administration*. Vol. 9. No. 5. pp. 55–61 [in Ukrainian].
15. Slobodyan I. A. (2022). Yevropeyskyi dosvid stanovlennya systemy upravlinnya prykordonnoyu bezpekoyu [European experience in the formation of a border security management system]. *Investments: practice and experience*. No. 9–10. pp. 127–134 [in Ukrainian].
16. Vikhtyuk A. V. (2021). Ponyattya y sutnist informatsiynoho spivrobitnytstva v intehrovanomyiu upravlinni kordonamy [The concept and essence of information cooperation in integrated border management]. *State and regions. Series: Public management and administration*. No. 3(73). pp. 37–41 [in Ukrainian].
17. Wagner J. (2021). The European Union's model of Integrated Border Management: preventing transnational threats, cross-border crime and irregular migration in the context of the EU's security policies and strategies. *Commonwealth & Comparative Politics*. Vol. 59, Issue 4. pp. 424–448. URL: <https://doi.org/10.1080/14662043.2021.1999650>
18. Zaichuka O. V., Onishchenko N. M. (eds.) (2016). Zahalna teoriya derzhavy i prava (osnovni ponyattya, katehoriyi, prav. konstruktsiyi ta nauk. kontseptsiyi) [General theory of state and law (basic concepts, categories, legal constructions and scientific concepts)]. Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].

ПРОТИДІЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ: ЮРИДИЧНИЙ АНАЛІЗ ТА МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО

ANTI-HUMAN TRAFFICKING IN UKRAINE: LEGAL ANALYSIS AND INTERNATIONAL COOPERATION

Дмитро Дейнеко¹

Посольство України в Королівстві Таїланд

(вул. Вайрлес, 87/2, СРС Тауер, м. Бангкок, Таїланд, 10330)

Dmytro Deineko

Embassy of Ukraine in the Kingdom of Thailand

(87/2, Wireless Road, CRC Tower, Bangkok, Thailand, 10330)

Отримано: 27.08.2024. Затверджено: 28.10.2024

АНОТАЦІЯ

Триваюча збройна агресія проти України призвела до значних викликів, зокрема, в сфері боротьби з торгівлею людьми. Понад п'ять мільйонів людей були змушені залишити Україну в перші місяці російської агресії, що значно підвищило ризики, пов'язані з вербуванням. Жінки та діти, які складають більшість цих переміщених осіб, особливо вразливі. У статті представлено всебічний аналіз основних видів примусової діяльності, що мають місце в торгівлі людьми в Україні, оцінюється ефективність чинного законодавства та судової практики у боротьбі з цим явищем. Крім того, досліджуються можливості вдосконалення заходів, спрямованих на боротьбу з торгівлею людьми, зокрема, шляхом міжнародного міжвідомчого співробітництва. Дослідження базується на аналізі різних джерел, включаючи Конституцію України, Кримінальний кодекс України, Закон України «Про протидію торгівлі людьми», а також міжнародні правові акти, такі як Палермський протокол (2000) та Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми (2005). Результати дослідження показують, що найбільш поширеними видами примусової діяльності є жебрацтво, сексуальна експлуатація та підсобні робо-

¹ PhD з міжнародного права; orcid 0000-0002-0373-7097; e-mail: dmytro.deineko@mfa.gov.ua

ти. Дослідження конкретних судових процесів підкреслює необхідність узгодження українських правових стандартів з міжнародними нормами для ефективної боротьби з цими формами експлуатації. Крім того, в статті пропонується посилити кримінальну відповідальність за злочини, пов'язані з торгівлею людьми, та рекомендується впровадження сучасних інформаційних технологій, таких як штучний інтелект, для аналізу великих обсягів даних і виявлення підозрілих дій, що свідчать про торгівлю людьми.

Ключові слова: міграція; торгівля людьми; примусова праця; українське законодавство; міжнародне право; права людини; судова практика.

ABSTRACT

The ongoing military aggression against Ukraine has catalyzed significant challenges, particularly in the realm of human trafficking. As over five million individuals were forced to leave Ukraine during the initial months of the aggression, the risks associated with human trafficking escalated dramatically. Women and children, who constitute the majority of these refugees, are especially vulnerable. This paper presents a comprehensive analysis of the primary forms of forced labor linked to human trafficking within Ukraine, evaluating the effectiveness of current legislation and judicial practices in addressing this issue. Additionally, it explores opportunities for enhancing measures to combat human trafficking through international and interagency cooperation. The study is grounded in an analysis of various sources, including the Constitution of Ukraine, the Criminal Code of Ukraine, the Law of Ukraine "On Combating Human Trafficking," and international legal instruments such as the Palermo Protocol (2000) and the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings (2005). The findings reveal that the most prevalent forms of forced labor include begging, sexual exploitation, and auxiliary work. Case studies, including specific judicial proceedings, underscore the necessity of aligning Ukrainian legal standards with international norms to effectively combat these forms of exploitation. Furthermore, the study suggests strengthening criminal responsibility for crimes related to human trafficking and recommends the integration of modern information technologies, such as artificial intelligence, to analyze large datasets and identify suspicious activities indicative of trafficking.

Key words: migration; human trafficking; forced labor; Ukrainian legislation; international law; human rights; judicial practice.

I. ВСТУП

4 травня 2022 р. група експертів Ради Європи з питань протидії торгівлі людьми опублікувала Рекомендації щодо усунення ризиків торгівлі людьми у зв'язку з війною в Україні та гуманітарною кризою¹. У цих Рекомендаціях зазначено, що понад 5 мільйонів осіб були змушені залишити Україну в перші два місяці війни, шукаючи захисту в сусідніх країнах та в усій Європі. Крім того, понад 7 мільйонів осіб

¹ Міністерство освіти і науки України (2022). Про Рекомендації щодо усунення ризиків торгівлі людьми у зв'язку з війною в Україні та гуманітарною кризою. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-rekomendaciyi-shodo-usunennya-rizikiv-torgivli-lyudmi-u-zvyazku-z-vijnoyu-v-ukrayini-ta-gumanitarnoyu-krizoyu>

стали внутрішньо переміщеними. Таке безпрецедентне переміщення осіб є неабияким викликом для державних установ і громадських організацій, зокрема у країнах, що межують з Україною.

Щороку, 30 липня у світі відзначається Всесвітній день протидії торгівлі людьми, який був проголошений Генеральною Асамблеєю ООН у 2013 р. для підвищення поінформованості громадськості про цю проблему¹. Це дослідження не було орієнтоване на певні дати, що могло б вплинути на якість. Тим не менш, 30 липня 2024 р. було створено й оприлюднено аудіовізуальний матеріал² про загрози та приховані практики схилення до вербування, праці особи проти її волі. Зважаючи на кількість переглядів, стверджується, що було досягнуто основну мету — донести доступною мовою про нові ризики у згаданій сфері. Натомість, стаття викладена нижче є детальнішим аналітичним надбанням, зокрема, має посилання на нормативно-правові акти, доктрину, спирається на судову практику.

II. МЕТА І МЕТОДОЛОГІЯ

Метою статті є всебічне дослідження та аналіз основних видів примусової діяльності, що мають місце в торгівлі людьми в Україні. Стаття має на меті оцінити ефективність **чинного** законодавства та судової практики у цій сфері, а також виявити можливості для удосконалення заходів, спрямованих на боротьбу з торгівлею людьми, зокрема, шляхом міжнародного міжвідомчого співробітництва.

А. Вінаков, В. Гузій, Д. Девіс, В. Дубина, М. Каліжевський, А. Орлеан, О. Святун, В. Мицик, В. Підгородинський, В. Березняк, Р. Каторкін, Ю. Курилюк, М. Семенишин, О. Скрябін, С. Чернявський, Д. Швець та інші досліджували зазначений предмет. Основними стандартами запобігання, протидії торгівлі людьми слугують такі джерела, як: Конституція України, Кримінальний і Кримінальний процесуальний кодекси України, Закон України «Про протидію торгівлею людьми», Протокол про попередження й припинення торгівлі людьми, а також покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціо-

¹ IOM (2024). World Day Against Trafficking in Persons. URL: <http://www.iom.int/world-day-against-trafficking-persons-2024>

² Дейнеко Д. (2024). Важливе відео до Всесвітнього дня боротьби з торгівлею людьми! Facebook. URL: <https://www.facebook.com/share/v/TQNNvLsgnbSXV1Z1/?mibextid=WC7FNe>

нальної організованої злочинності 2000 року (Палермський протокол 2000 р.), Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми 2005 р., Конвенція Міжнародної організації праці № 29 про примусову чи обов'язкову працю (1930).

У ході підготовки статті використано комплексний підхід до дослідження проблеми торгівлі людьми в Україні, що включає такі методологічні підходи та методи, як: аналіз і синтез, контент-аналіз, порівняльний метод, правовий експеримент та інтерв'ю. Так, аналіз та синтез застосовувалися для детального вивчення законодавства України та міжнародних нормативно-правових актів, що регулюють питання торгівлі людьми, зокрема, Конвенції Міжнародної організації праці № 29 про примусову чи обов'язкову працю (1930), а також для систематизації даних з офіційних звітів МВС та міжнародних досліджень. Контент-аналіз судових рішень проводився з метою виявлення типових випадків примусової діяльності в рамках торгівлі людьми, таких як жебрацтво, сексуальна експлуатація та підсобні роботи. Порівняльний метод дозволив зіставити санкції, передбачені за злочини, пов'язані з торгівлею людьми, у кримінальному законодавстві різних країн та з'ясувати відповідність цих санкцій міжнародним стандартам. Правовий експеримент включав оцінку ефективності запропонованих змін до українського законодавства у сфері протидії торгівлі людьми, зокрема, щодо доповнення статті 357 КК України. Інтерв'ю з експертами й посадовими особами, які мають досвід у протидії торгівлі людьми, використовувалося для отримання додаткових даних і підтвердження висновків, зроблених на основі аналізу документів. Завдяки комплексному використанню зазначених методів вдалося всебічно дослідити проблему торгівлі людьми в Україні, виявити її основні форми та запропонувати рекомендації щодо підвищення ефективності заходів з протидії цьому явищу.

III. ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

За інформацією Державної прикордонної служби України понад 5 мільйонів осіб (90 відсотків з них — жінки та діти) були змушені залишити Україну у період з 24 лютого по 30 квітня 2022 р., шукаючи безпеки в сусідніх країнах та в усій Європі. Крім того, понад 6,5 мільйона осіб стали внутрішньо переміщеними особами (ВПО) лише про-

тягом березня 2022 р¹. Дані МОМ показують, що 13,5% ВПО вже мали попередній досвід переміщення протягом 2014–2015 рр.

Згідно із статистичними даними Національної поліції України упродовж 2021–2023 рр. та I півріччя 2024 р. підрозділами Національної поліції виявлено 586 фактів торгівлі людьми, з них: у 2021 р. — 232 факти, 2022 р. — 134 факти, у 2023 р. — 148 фактів, за 6 місяців 2024 р. — 72 факти, за якими органами досудового розслідування розпочаті кримінальні провадження за статтею 149 КК України (Торгівля людьми)².

У рамках досудового розслідування 432 кримінальних проваджень за статтею 149 КК України, які розслідувались Національною поліцією України, упродовж 2021–2023 рр. та I-го півріччя 2024 р. встановлено 311 торгівців людьми, яким оголошено про підозру. Відповідно у 2021 р. встановлено 85 осіб у 194 кримінальних провадженнях. За 2022 р. оголошено про підозру 54 особам у 103 кримінальних провадженнях. У 2023 р. — 134 особам у 81 кримінальному провадженні. За 6 місяців 2024 р. встановлено 38 торгівців людьми у 54 кримінальних провадженнях.

¹ IOM (2022). Displaced persons in Ukraine. URL: <https://ukraine.iom.int/uk/news/v-ukrayini-mayzhe-65-mln-vnutrishno-peremishchenykh-osib-mom>

² Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

Таблиця 1.

Порівняння поняття «торгівля людьми» у нормативно-правових актах

Критерій	Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми (стаття 4) ¹	Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї (стаття 3) ²	Закон України «Про протидію торгівлі людьми» (стаття 2) ³
Основні елементи	Найм, перевезення, передача, приховування або одержання осіб шляхом погрози, насильства, шахрайства, обману та ін.	Вербування, перевезення, передача, приховування або одержання людей шляхом загрози, насильства, шахрайства та ін.	Вербування, розміщення, переховування, передача або одержання людини з метою експлуатації
Методи примусу	Погроза, застосування сили, насильницьке викрадення, шахрайство, обман, зловживання владою або безпорадним станом	Загроза силою, застосування сили, викрадення, шахрайство, обман, зловживання владою або уразливістю	Обман, шахрайство, шантаж, уразливий стан, насильство, погроза насильства, службове становище
Експлуатація	Проституція, інші форми сексуальної експлуатації, примусова праця, рабство, поневолення, вилучення органів	Проституція, інші форми сексуальної експлуатації, примусова праця, рабство, подібні до рабства практики, вилучення органів	Сексуальна експлуатація, примусова праця, рабство, підневільний стан, вилучення органів
Юридичний контекст	Описує широкий спектр форм примусу і експлуатації, без конкретизації юридичних аспектів	Подібний до першого визначення, але з деякими варіаціями в термінах і формулюваннях	Зосереджено на незаконній угоді і юридичному визначенні відповідно до Кримінального кодексу України

¹ Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми від 16.05.2005. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_858#Text

² Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 15.11.2000. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791#Text

³ Про протидію торгівлі людьми: Закон України від 20.09.2011 № 3739-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text>

Вивчення звітів МВС України та судової практики дало змогу встановити, що найбільш поширеними видами примусової діяльності щодо торгівлі людьми є:

- 1) *жебракство* (наприклад, у провадженні № 1-кп/404/278/20 правопорушник шляхом обману та використовуючи уразливий стан потерпілого, який виражався в його інвалідності, малозабезпеченості, відсутності постійного місця мешкання та збігу тяжких особистих обставин, завербували останнього пропонуючи поїхати в м. Кропивницький. Надалі примусили потерпілого займатись жебракуванням в місцях значного скупчення людей, під церквами, магазинами. У підсумку підозрюваний був визнаний винним у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого частиною третьою статті 149 КК України, та отримав покарання у виді позбавлення волі строком на 8 років з конфіскацією майна¹);
- 2) *сексуальна експлуатація* (наприклад, у провадженні № 1-кп/553/152/2022 правопорушник посягаючи на фізичну свободу та особисту недоторканість людини вчиняв дії пов'язані з переміщенням громадян України через державний кордон України з метою їх подальшої сексуальної експлуатації на території держави агресора російської федерації. Вербування проводилося шляхом відповідей заявників на оголошення про надання особам жіночої статі високооплачуваної роботи, пов'язаної з відрядженнями. Правопорушник визнаний винуватим у скоєнні кримінальних правопорушень, передбачених частиною третьою статті 149 КК України, та призначено покарання, із застосуванням статті 69 КК України, у виді 6 років 6 місяців позбавлення волі з конфіскацією майна²);
- 3) *підсобні (господарські) роботи* (наприклад, у провадженні № 1-кп/401/365/23 потерпілий був змушений виконувати роботи різного типу (копав ями для поховань, обробляв городи та збирав врожай місцевих мешканців) на користь третіх осіб. Підозрюваний був визнаний винуватим за частиною першою

¹ Вирок Кіровського районного суду м. Кіровограда від 06.02.2024 у справі № 404/3917/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116872880>

² Вирок Ленінського районного суду м. Полтави від 14.10.2022 у справі № 646/3390/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106753414>

статті 149 КК України на підставі якої призначити йому покарання у виді 3 років позбавлення волі та надалі звільнили від відбування покарання з випробуванням, встановивши йому іспитовий строк на 1 рік¹).

Так, відповідно до пункту 1 статті 2 Конвенції Міжнародної організації праці про примусову чи обов'язкову працю 1930 р. примусова праця — всяка робота чи служба, що вимагається від будь-якої особи під загрозою якогось покарання, для котрої ця особа не запропонувала добровільно своїх послуг. Прикладами примусової праці може бути праця у будь-якій сфері виробництва чи послуг взагалі без оплати або з оплатою, що не відповідає характеру та інтенсивності роботи. Примусове надання послуг є різновидом примусової праці, коли остання здійснюється у сфері послуг. Про те, що праця є примусовою, можуть свідчити такі обставини, як застосування до особи психічного чи фізичного насильства, відсутність трудової угоди, відібрання в особи паспорта, утримання частини заробітної плати або не виплата її взагалі та інші обставини.

Наявність трудової угоди не обов'язково свідчить про відсутність примусової праці або торгівлі людьми.

Зважаючи на широке висвітлення засобами масової інформації теми протидії потрапляння у ситуації, що мають ознаки торгівлі людьми, проведення інформаційних заходів центральними органами виконавчої влади в Україні та суспільний резонанс щодо зазначеного питання підозрювані та засуджені перебувають під пильним громадським контролем і ретранслюють відповідні сигнали органам влади у разі виявлення порушення. Зокрема, у Постанові Верховного Суду України у справі № 200/25054/15² колегією суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду було вирішено скасувати Вирок Апеляційного суду Дніпропетровської області (від 29.06.2017) та призначити новий розгляд справи з метою перевірки доводів щодо:

- 1) м'якості призначеного покарання;

¹ Вирок Світловодського міськрайонного суду Кіровоградської області від 08.11.2023 у справі № 401/3025/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114745865>

² Постанова колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду у справі від 04.07.2017 № 200/25054/15. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75215572>

- 2) визначення про призначення додаткового покарання у виді конфіскації майна.

Важливим також є нагадування, що правопорушникам, *volens nolens*, не варто розраховувати на закриття проти них кримінального провадження за статтею 149 КК України у разі закінчення строку досудового розслідування. З'ясуємо чому і які на це законні підстави. Отож, пунктом 10 частини 1 статті 284 КПК України передбачаються певні винятки закриття кримінального провадження якщо вчинено тяжкий чи особливо тяжкий злочин проти життя та здоров'я особи. Причинно-наслідковий зв'язок між торгівлею людиною та шкодою її здоров'ю очевидний, але важливим є закріплення цього у правових позиціях судів. Висновок щодо правозастосування вказаних нормативних положень була зроблено Об'єднаною палатою Касаційного кримінального суду у провадженні № 51-5954кмо21.

Таблиця 2.

Ланцюжок міркувань послідовності правової позиції

1	За складом кримінальні правопорушення поділяються на прості та складні
2	Законодавча конструкція складного правопорушення має два і більше (обов'язкових чи факультативних) об'єктів посягання
3	Відповідно до ст. 149 КК України воля — родовий об'єкт, а факультативний — життя та здоров'я особи
4	При вирішенні питання про закриття кримінального провадження необхідно виходити з інкримінованих фактичних обставин вчиненого правопорушення
5	Кримінальне правопорушення із додатковим об'єктом посягання у виді життя та здоров'я особи є тяжким чи особливо тяжким. Вербування поєднане з насильством є небезпечним для життя та здоров'я потерпілого
6	Таким чином є факультативний об'єкт посягання — життя та здоров'я особи. Отже строк закінчення досудового розслідування не є підставою закриття кримінального провадження

Додатково вже у процесі дослідження важливим також є питання чи відповідає санкція, передбачена статтею 149 КК України, міжнародним стандартам і санкціям інших держав. У нормативно-правових актах іноземних держав визначена така міра покарання за злочин «торгівля людьми»:

- 1) Австралія — від 17 до 25 позбавлення волі (п. 270.3 КК¹);
- 2) Данія — до 10 років позбавлення волі (ст. 262(а) КК²);
- 3) Латвія — до 8 років позбавлення волі, з/без конфіскації майна (розділ 154-1 КК³);
- 4) Словенія — до 10 років позбавлення волі (п. 113 КК⁴);
- 5) варто звернути увагу на Директиву Європейського Союзу 36/2011/ЄС⁵, яка приводить у відповідність законодавство держав членів ЄС у сфері торгівлі людьми до стандартів цієї міжнародної організації. Відповідно до статті 4 Директиви 36/2011/ЄС передбачається санкція у вигляді позбавлення волі від 5 до 10 років у разі вчинення однієї або декількох наступних дій: вербування, перевезення, передача, переховування або прийом осіб, у тому числі обмін або передача контролю над цими особами, шляхом погрози силою або її застосування чи інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою або вразливим становищем або надання чи отримання платежів чи переваг для отримання згоди особи, яка контролює іншу особу, з метою експлуатації;
- 6) Малайзія — від 3 до 20 років позбавлення волі та штраф (п. 63 Закону про боротьбу з торгівлею людьми та незаконним ввезенням мігрантів 2007 р⁶.);

¹ Criminal Code Act of Australia, 1995. URL: https://www.austlii.edu.au/cgi-bin/viewdoc/au/legis/cth/consol_act/cca1995115/sch1.html

² US Department of State. 2023 Trafficking in Persons Report: Denmark. 2023. URL: <https://www.state.gov/reports/2023-trafficking-in-persons-report/denmark/>

³ European Commission (2018). Latvia. Legal framework and national assistance system. URL: https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/internal-security/organised-crime-and-human-trafficking/together-against-trafficking-human-beings/eu-countries/latvia_en

⁴ European Commission (2023). Slovenia. General information: situation on trafficking in human beings. URL: https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/internal-security/organised-crime-and-human-trafficking/together-against-trafficking-human-beings/eu-countries/slovenia_en#:~:text=All%20forms%20of%20trafficking%20are,established%20in%20Slovenia%20in%202004.

⁵ EUR-Lex (2011). Directive 2011/36/EU of the European Parliament and of the Council of 5 April 2011 on preventing and combating trafficking in human beings and protecting its victims, and replacing Council Framework Decision 2002/629/JHA. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A32011L0036>

⁶ Law of Malaysia (2007). Anti-trafficking in persons and anti-smuggling of migrants act. URL: <https://toolsfortransformation.net/wp-content/uploads/2017/03/Malaysian-Law-Anti-Trafficking-in-Person-Smuggling-of-Migrants-ATIPSOM-2.pdf>

7) Китай — від 5 до 10 років позбавлення волі та штраф (стаття 240 КК¹).

Порівняння кримінального законодавства зарубіжних країн (враховуючи їх різноманітність у географічному розташуванні, державному устрою та релігійних переконаннях) в частині санкції за неправомірне обмеження волі особи та універсальних міжнародних договорів схиляє до умовиводу про необхідність посилення кримінальної відповідальності за злочини, що мають ознаки торгівлі людьми або є додатковим об'єктом. Наприклад, І. Тарасова аргументує, що статтю 357 КК України необхідно доповнити частиною 4, а саме: «незаконне заволодіння будь-яким способом проїзних документів або документа, що посвідчує особу з метою здійснення торгівлі людьми або її експлуатації карається обмеженням волі на строк до 5 років або позбавленням волі на той самий строк»².

Вивчаючи звіт Управління ООН з наркотиків і злочинності за 2022 р. щодо судової практики винесення вироків у справах про торгівлю людьми чи не у кожній п'ятій справі громадяни України були об'єктом вербування, сексуальної або робітничої експлуатації³. Зауважимо, що звіт складався на основі даних, отриманих від учасників ООН з 2010 по 2021 рр., тобто до початку повномасштабної збройної агресії проти України. Таким чином постає питання, як ефективно можна зменшити кількість випадків потрапляння українців до злочинних угруповань, які торгують людьми, зважаючи, по-перше, на вимушене переселення мільйонів українців, і, по-друге, на скрутні соціально-фінансові умови.

У рамках виконання основних напрямків державної політики у сфері протидії торгівлі людьми (стаття 4 Закону України «Про протидію торгівлі людьми»), поряд з безумовно важливими інформаційними кампаніями, актуальним, а головне, більш дієвим є застосування сучасних інформаційних технологій.

¹ Laws of the People's Republic of China (1997). Criminal law of the people's republic of China of 14.03.1997. URL: <http://www.asianlii.org/cn/legis/cen/laws/clotproc361/>

² Тарасова І. В. (2018). Актуальні питання посилення кримінальної відповідальності за торгівлю людьми в Україні. *Актуальні питання протидії кіберзлочинності та торгівлі людьми*: зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 23 лист. 2018 р.). URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/23_11_2018/pdf/56.pdf

³ UN Office of drugs and crime (2023). Global report on trafficking in persons 2022. URL: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glotip/2022/Court_Cases_Summaries_GLOTIP_2022_web.pdf

Застосування алгоритмів штучного інтелекту для аналізу великих обсягів даних з метою виявлення підозрілих схем і мереж торгівлі людьми. Розробка моделей машинного навчання для розпізнавання ознак, що можуть вказувати на торгівлю людьми (наприклад, підозрілі об'яви про роботу, нехарактерні маршрути переміщення людей тощо). Використання технологій обробки природної мови (NLP) для аналізу текстів, що можуть містити ознаки вербування жертв. Спільна робота кіберполіції та міжнародних організацій, а також з державними органами на основі укладених міжвідомчих договорів для обміну даними та координації дій.

Використання блокчейн-технологій для створення захищених цифрових ідентифікаційних записів, які допоможуть запобігти шахрайству та несанкціонованому доступу до особистих даних. Використання смарт-контрактів для забезпечення безпеки даних, що дозволяють лише авторизованим користувачам отримувати доступ до інформації.

Розробка онлайн-платформи, де користувачі можуть перевіряти легітимність іноземних роботодавців та рекрутингових агентств. Передбачається інтеграція з урядовими реєстрами для перевірки легітимності компаній та агентств.

Використання краудсорсингових платформ для збору інформації про підозрілі випадки та маршрути торгівлі людьми від населення. У власному баченні цієї онлайн-платформи користувачі можуть анонімно повідомляти про підозрілі дії або місця. Доречним є запровадження системи винагород для тих, хто надає важливу інформацію, що допомагає у розслідуванні випадків торгівлі людьми.

Написання цієї статті є неможливим без власної емпатії до кількох мільйонів вимушено переміщених громадян України, та власного досвіду у вжитті заходів з метою протидії торгівлі людьми, але більш важливо власного досвіду у звільненні громадян України з трудового рабства або місця що має такі ознаки. Протягом роботи консульською посадовою особою у Посольстві України в Королівстві Таїланд з консульських округом в Таїланді, Лаосі та М'янмі особистий досвід охопив вже десятки справ, де громадяни України потрапили у скрутну ситуацію пов'язану з примусовою працею та вербуванням.

Згідно з листом Департаменту міграційної поліції Національної поліції України від 24.07.2024 № 101254/012024 серед суб'єктів співпраці у сфері протидії торгівлі людьми варто виокремити: Європол,

Фронтекс, Міжнародна організація з міграції, Координатор проєктів ОБСЄ в Україні, НГО «Ла Страда Україна», Карітас Україна (благодійна організація Української греко-католицької церкви), організації «A21» (США), «International Justice Mission» (США), благодійна організація «Tim Tebow Foundation» (США), Українсько-канадський проєкт SURGe.

З огляду на власний професійний досвід і дослідження судової практики¹, спільними ознаками у вербуванні людей з метою використання їх з прихованою метою є:

- використання психологічного впливу на ґрунті матеріальних проблем через відсутність роботи та збігу тяжких сімейних обставин;
- сприяння особи, яка видає себе роботодавцем, термінову оформленню паспортних документів з метою якнайшвидшого перетинання державного кордону;
- відсутність попереднього укладання контрактів та процедури отримання дозволу на застосування праці в Україні або іноземній державі;
- пропозиція низькокваліфікованої посади, але з високою грошовою зарплатнею та безоплатним проживанням;
- надання запевнень у вирішенні будь-яких проблем, пов'язаних з роботою;
- введення потерпілої сторони в оману, що робота, хоча і є незаконною, але найтяжчі наслідки, що можуть настати — це примусове повернення з країни перебування;
- рекрутинг осіб жіночої статі молодого віку для надання послуг хостес і консумації у віддалених туристичних курортах світу.

Надзвичайно часто злочинці забезпечують контроль потерпілих на місцях експлуатації, а саме жебрацтва, з метою унеможливлення втечі останніх та приховування кількості незаконно отриманих грошових коштів потерпілими² Володіючи певними комунікаційними та організаційними здібностями, на щастя, вдалося звільнити громадяни України, які незаконно перебували у Республіці Союз М'янма,

¹ Ухвала Центрального районного суду міста Миколаєва від 06.02.2024 у справі № 490/2137/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118216589>

² Вирок Кіровського районного суду міста Кіровограда від 06.02.2024 у справі № 404/3917/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116872880>

виконуючи роботу під примусом. Методи та вжиті заходи не розкриваються і у цій статті, адже можуть бути вивчені правопорушниками.

Здійснення заходів у сфері протидії торгівлі людьми суб'єктами, визначеними статтею 5 Закону України «Про протидію торгівлі людьми», повинно розглядатися «не відірвано» від самої мети попередити жебрацтво або звільнити особу, а через призму конкретних правовідносин за результатами чого правопорушник буде засудженим. Цей умовивід зводиться до того, що звільнення особи з трудового рабства не є попередженням нового кримінального правопорушення, виключно винесення вироку, що матиме значний публічний осуд і тиск громадськості (з урахуванням вимог статті 27 КПК України), здатне зменшити негативну статистику щодо торгівлі людьми.

Додатково у процесі цього дослідження стало нагальним питання про те, за якою саме статтею КК України інкримінуються незаконні вивезення дітей громадян України до держави-агресора. Міркування зводилися до статті 149 КК України, статті 147 КК України (Захоплення заручників) та статті 169 КК України (Незаконні дії щодо усиновлення (удочеріння). Врешті, як показує практика, питання «вивезення українських дітей до держави агресора» *de-jure* не підпадає під кваліфікацію «торгівлі людьми», а громадянам держави-агресора інкримінують статті 438 КК України (Порушення законів та звичаїв війни) та статті 169 КК України.

IV. ВИСНОВКИ

Заходи у сфері протидії торгівлі людьми повинні розглядатися не тільки в контексті попередження жебрацтва чи звільнення осіб, а в рамках конкретних правовідносин. Важливо розуміти, що звільнення з трудового рабства саме по собі не запобігає новим кримінальним правопорушенням. Натомість, ефективний вплив на статистику торгівлі людьми можливий через винесення вироків, що супроводжуватиметься публічним осудом і допустимим тиском громадськості, відповідно до вимог КПК України.

Збройна агресія проти України суттєво вплинула на збільшення випадків торгівлі людьми, особливо серед внутрішньо переміщених осіб. Відповідно до статті 6 Протоколу ООН про попередження та припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності,

необхідно активізувати заходи щодо ідентифікації постраждалих та забезпечити їм належний захист.

Існуюча законодавча база потребує перегляду з метою посилення відповідальності за злочини, пов'язані з торгівлею людьми. Згідно із статтею 149 КК України, слід підвищити мінімальні санкції та забезпечити можливість застосування додаткових заходів контролю за особами, засудженими за торгівлю людьми, включаючи моніторинг та обмеження пересування.

Україна має імплементувати Рекомендації Ради Європи щодо заходів по боротьбі з торгівлею людьми, а також врахувати заходи Директиви Європейського Союзу 2011/36/ЄС «Про попередження та боротьбу з торгівлею людьми та захист жертв», яка визначає ефективні методи протидії цьому злочину. Це включає створення національної бази даних для відстеження випадків торгівлі людьми та координацію зусиль між правоохоронними органами та міжнародними партнерами.

Судова практика вказує на поширеність сексуальної експлуатації, примусової праці та жебрацтва як основних форм торгівлі людьми в Україні. Відповідно до Конвенції Міжнародної організації праці № 29 про примусову або обов'язкову працю, необхідно вдосконалити механізми моніторингу та притягнення до відповідальності тих, хто займається такими кримінальними правопорушеннями, шляхом посилення контролю за роботою правоохоронних органів та судової системи.

Застосування алгоритмів штучного інтелекту для аналізу великих обсягів даних може бути надзвичайно ефективним для виявлення підозрілих схем і мереж торгівлі людьми. Одним із ключових аспектів цього процесу є розробка моделей машинного навчання, які допомагають виявляти патерни, що можуть свідчити про торгівлю людьми. Відповідно до положень Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності, пропонується створити спеціальні програми реабілітації та реінтеграції для осіб, що постраждали від торгівлі людьми.

Наостанок, важливо зазначити, що ключовим фактором цих кримінальних правопорушень є соціально-економічні проблеми. Відсутність належної фінансової підтримки змушує людей шукати швидкі рішення, чим часто користуються торговці людьми. Одним із рішень є покращення суспільно-економічної ситуації, забезпечення доступу до якісної освіти, створення робочих місць та надання підтримки вразливим

верствам населення. Це значно зменшує ризики потрапляння людей у ситуації, коли вони стають жертвами торговців людьми.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Вирок Кіровського районного суду міста Кіровограда від 06.02.2024 у справі № 404/3917/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116872880>
2. Вирок Ленінського районного суду міста Полтави від 14.10.2022 у справі № 646/3390/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106753414>
3. Вирок Світловодського міськрайонного суду Кіровоградської області від 08.11.2023 у справі № 401/3025/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114745865>
4. Дейнеко Д. (2024). Важливе відео до Всесвітнього дня боротьби з торгівлею людьми! Facebook. URL: <https://www.facebook.com/share/v/TQNNvLsgnbSXV1Z1/?mibextid=W C7FNe>
5. Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми від 16.05.2005. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_858#Text
6. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
7. Міністерство освіти і науки України (2022). Про Рекомендації щодо усунення ризиків торгівлі людьми у зв'язку з війною в Україні та гуманітарною кризою. URL: <https://mon.gov.ua/npr/pro-rekomendaciyi-shodo-usunennya-rizikiv-torgivli-lyudmi-u-zvyazku-z-vijnoyu-v-ukrayini-ta-gumanitarnoyu-krizoyu>
8. Постанова колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду у справі від 04.07.2017 № 200/25054/15. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75215572>
9. Про протидію торгівлі людьми: Закон України від 20.09.2011 № 3739-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text>
10. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 15.11.2000. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791#Text
11. Тарасова І. В. (2018). Актуальні питання посилення кримінальної відповідальності за торгівлю людьми в Україні. *Актуальні питання протидії кіберзлочинності та торгівлі людьми*: зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 23 лист. 2018 р.). URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/23_11_2018/pdf/56.pdf
12. Ухвала Центрального районного суду міста Миколаєва від 06.02.2024 у справі № 490/2137/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118216589>
13. Criminal Code Act of Australia, 1995. URL: https://www.austlii.edu.au/cgi-bin/viewdoc/au/legis/cth/consol_act/cca1995115/sch1.html
14. EUR-Lex (2011). Directive 2011/36/EU of the European Parliament and of the Council of 5 April 2011 on preventing and combating trafficking in human beings and protecting its victims, and replacing Council Framework Decision 2002/629/JHA. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A32011L0036>
15. European Commission (2018). Latvia. Legal framework and national assistance system. URL: https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/internal-security/organised-crime-and-human-trafficking/together-against-trafficking-human-beings/eu-countries/latvia_en
16. European Commission (2023). Slovenia. General information: situation on trafficking in human beings. URL: https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/internal-security/organised-crime-and-human-trafficking/together-against-trafficking-human-beings/eu-countries/slovenia_en

- crime-and-human-trafficking/together-against-trafficking-human-beings/eu-countries/slovenia_en#:~: text=All%20forms%20of%20trafficking%20are, established%20in%20Slovenia%20in%202004.
17. IOM (2024). World Day Against Trafficking in Persons. URL: <http://www.iom.int/world-day-against-trafficking-persons-2024>
 18. IOM (2022). Displaced persons in Ukraine. URL: <https://ukraine.iom.int/uk/news/v-ukrayini-mayzhe-65-mln-vnutrishno-peremishchenykh-osib-mom>
 19. Kuryliuk Y., Khalymon S., Filippov S., Shvedova H., Zolka V., Vikhtiuk A. (2021). Criminological profile of corrupt border guard (Ukrainian experience). *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*. Vol. 24, Special Issue 1. pp. 1–7.
 20. Law of Malaysia (2007). Anti-trafficking in persons and anti-smuggling of migrants act. URL: <https://toolsfortransformation.net/wp-content/uploads/2017/03/Malaysian-Law-Anti-Trafficking-in-Person-Smuggling-of-Migrants-ATIPSOM-2.pdf>
 21. Laws of the People's Republic of China (1997). Criminal law of the people's republic of China of 14.03.1997. URL: <http://www.asianlii.org/cn/legis/cen/laws/clotproc361/>
 22. UN Office of drugs and crime (2023). Global report on trafficking in persons 2022. URL: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glotip/2022/Court_Cases_Summaries_GLOTIP_2022_web.pdf
 23. US Department of State (2023). Trafficking in Persons Report: Denmark. URL: <https://www.state.gov/reports/2023-trafficking-in-persons-report/denmark/>

REFERENCES

1. Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings of May 16, 2005. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_858#Text [In Ukrainian].
2. Criminal Code Act of Australia, 1995. URL: https://www.austlii.edu.au/cgi-bin/viewdoc/au/legis/cth/consol_act/cca1995115/sch1.html
3. Criminal Code of Ukraine: Law of Ukraine of April 05, 2001. No. 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> [In Ukrainian].
4. EUR-Lex (2011). Directive 2011/36/EU of the European Parliament and of the Council of 5 April 2011 on preventing and combating trafficking in human beings and protecting its victims, and replacing Council Framework Decision 2002/629/JHA. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A32011L0036>
5. European Commission (2018). Latvia. Legal framework and national assistance system. URL: https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/internal-security/organised-crime-and-human-trafficking/together-against-trafficking-human-beings/eu-countries/latvia_en
6. European Commission (2023). Slovenia. General information: situation on trafficking in human beings. URL: https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/internal-security/organised-crime-and-human-trafficking/together-against-trafficking-human-beings/eu-countries/slovenia_en#:~: text=All%20forms%20of%20trafficking%20are, established%20in%20Slovenia%20in%202004.
7. Decision of the Central District Court of Mykolaiv of February 06, 2024 in case No. 490/2137/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118216589> [In Ukrainian].
8. Deineko D. (2024). Important video for the World Day Against Trafficking in Persons! *Facebook*. URL: <https://www.facebook.com/share/v/TQNNvLsgnbSXV1Z1/?mibextid=WC7FNe> [In Ukrainian].
9. IOM (2024). World Day Against Trafficking in Persons. URL: <http://www.iom.int/world-day-against-trafficking-persons-2024>

10. IOM (2022). Displaced persons in Ukraine. URL: <https://ukraine.iom.int/uk/news/v-ukrayini-mayzhe-65-mln-vnutrishno-peremishchenykh-osib-mom>
11. Kuryliuk Y., Khalymon S., Filippov S., Shvedova H., Zolka V., Vikhtiuk A. (2021). Criminological profile of corrupt border guard (Ukrainian experience). *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*. Vol. 24, Special Issue 1. pp. 1–7.
12. Law of Malaysia (2007). Anti-trafficking in persons and anti-smuggling of migrants act. URL: <https://toolsfortransformation.net/wp-content/uploads/2017/03/Malaysian-Law-Anti-Trafficking-in-Person-Smuggling-of-Migrants-ATIPSOM-2.pdf>
13. Laws of the People's Republic of China (1997). Criminal law of the people's republic of China of 14.03.1997. URL: <http://www.asianlii.org/cn/legis/cen/laws/clotproc361/>
14. Ministry of Education and Science of Ukraine (2022). On Recommendations to address the risks of human trafficking in connection with the war in Ukraine and the humanitarian crisis. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-rekomendaciyi-shodo-usunennya-rizikiv-torgivli-lyudmi-u-zvyazku-z-vijnoyu-v-ukrayini-ta-gumanitarnoyu-krizoyu> [In Ukrainian].
15. On combating human trafficking: Law of Ukraine of September 20, 2011 No. 3739-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text> [In Ukrainian].
16. Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime of November 15, 2000. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791#Text [In Ukrainian].
17. Resolution of the panel of judges of the Second Judicial Chamber of the Criminal Court of Cassation within the Supreme Court in case No. 200/25054/15 dated July 4, 2017. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75215572> [In Ukrainian].
18. Sentence of the Kirovskyi District Court of Kirovohrad dated 06.02.2024 in case No. 404/3917/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116872880> [In Ukrainian].
19. Sentence of the Leninsky District Court of Poltava dated 14.10.2022 in case No. 646/3390/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106753414> [In Ukrainian].
20. Sentence of the Svitlovodsk City District Court of Kirovohrad Region of 08.11.2023 in case No. 401/3025/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114745865> [In Ukrainian].
21. Tarasova I. V. (2018). Aktualni pytannya posylennya kryminalnoyi vidpovidalnosti za torhivlyu lyudmy v Ukrayini [Topical issues of strengthening criminal liability for human trafficking in Ukraine]. *Aktualni pytannya protydyi kiberzlochynnosti ta torhivli lyudmy* [Topical issues of combating cybercrime and human trafficking]: collection of materials All-Ukrainian scientific and practical conference (Kharkiv, November 23, 2018). URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/23_11_2018/pdf/56.pdf [In Ukrainian].
22. UN Office of drugs and crime (2023). Global report on trafficking in persons 2022. URL: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glotip/2022/Court_Cases_Summaries_GLOTIP_2022_web.pdf
23. US Department of State (2023). Trafficking in Persons Report: Denmark. URL: <https://www.state.gov/reports/2023-trafficking-in-persons-report/denmark/>

СПІЛЬНІ РИСИ МІЖ ДОКТРИНОЮ «ESSENTIAL FACILITIES» ТА РЕГУЛЮВАННЯМ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: АНАЛІЗ МОНОПОЛІЇ ТА ДОСТУПУ ДО КРИТИЧНИХ РЕСУРСІВ

COMMONALITIES BETWEEN “ESSENTIAL FACILITIES” DOCTRINE & ARTIFICIAL INTELLIGENCE REGULATION: ANALYSIS OF MONOPOLY AND ACCESS TO CRITICAL RESOURCES

Ірина Штулер¹, Андрій Садюк²

Національна академія управління

(вул. Ушинського, 15, м. Київ, Україна, 03151)

Iryna Shtuler, Andriy Sadyuk

National Academy of Management

(15, Ushynskogo, Kyiv, Ukraine, 03151)

Отримано: 13.08.2024. Затверджено: 04.10.2024

АНОТАЦІЯ

У статті досліджується взаємозв'язок між двома важливими концепціями в сучасній науці. Стаття акцентує увагу на актуальності проблеми монополізації в умовах цифровізації, зокрема у зв'язку з прийняттям у Європейському Союзі Закону про штучний інтелект, де доступ до критичних ресурсів, таких як технології та дані, може бути вирішальним фактором для конкурентоспроможності суб'єктів господарювання, що здійснюють свою діяльність на різних сучасних ринках. Дослідження у цій статті має на меті виявити спільні риси між доктриною *essential facilities* та підходами до регулювання штучного

¹ доктор економічних наук, професор; orcid 0000-0002-0852-8526; e-mail: shkirka2002@ukr.net

² кандидат економічних наук; orcid 0009-0000-3012-4256; e-mail: lawresearch@trashmail.fr

інтелекту на підставі новацій закону ЄС про штучний інтелект. Також у статті аналізується, як концепції *essential facilities* та регулювання штучного інтелекту можуть поєднуватися між собою, які в них можуть бути спільні риси, для забезпечення справедливості доступу до ресурсів та запобігання монополізації на ринках надання послуг з використанням цифрових ресурсів. Результати цієї статті можуть стати основою для розробки практичних рекомендацій щодо ефективного регулювання цифрових ринків в умовах цифрової економіки.

Ключові слова: конкуренційне право; антимонопольне законодавство; регулювання конкуренції; захист конкуренції; регулювання штучного інтелекту.

ABSTRACT

This article examines the interrelationship between two significant concepts in contemporary science. The study emphasizes the relevance of monopolization issues in the context of digitalization, particularly in light of the European Union's adoption of the Artificial Intelligence Act, where access to critical resources such as technologies and data may be a decisive factor for the competitiveness of economic entities operating in various modern markets. The research aims to identify commonalities between the essential facilities doctrine and approaches to artificial intelligence regulation based on innovations in the EU's Artificial Intelligence Act. Additionally, the article analyses how the concepts of essential facilities and artificial intelligence regulation can be integrated, exploring their potential shared characteristics, to ensure equitable access to resources and prevent monopolization in markets providing services utilizing digital resources. The findings of this study may serve as a foundation for developing practical recommendations for effective regulation of digital markets in the digital economy.

Key words: competition law; antitrust law; competition regulation; competition protection; artificial intelligence regulation.

I. ВСТУП

Стрімкий розвиток технологій штучного інтелекту (ШІ) в останні роки кардинально змінює економічний ландшафт, створюючи як нові можливості, так і нові виклики. Одним з ключових питань, що постає перед регуляторами, є запобігання монополізації ринків, пов'язаних з ШІ, та забезпечення справедливості доступу до критичних ресурсів, таких як дані та алгоритми. Це набуває особливої актуальності для України в контексті її прагнення до євроінтеграції та необхідності адаптації вітчизняного законодавства до стандартів ЄС.

Європейський Союз досяг значного прогресу у створенні всеохоплюючої нормативної бази для регулювання ШІ. Цей процес розпочався з публікації Білої книги Європейської Комісії «Штучний інтелект:

європейський підхід до досконалості та довіри» у 2020 році, який заклав основи для подальшого законодавства¹.

Ключовим принципом цього підходу є забезпечення справедливості, недискримінації та рівності у розробці та використанні ШІ-систем. Це передбачає гарантування рівного доступу до технологій ШІ та пов'язаних ресурсів, запобігання дискримінації та протидію монополізації ринків.

Для реалізації цих цілей ЄС розробив комплексну стратегію, яка поєднує нове спеціалізоване регулювання з адаптацією існуючих норм конкурентного права. Кульмінацією цих зусиль стало прийняття Закону ЄС про штучний інтелект (AI Act) у 2024 році. Цей історичний законодавчий акт встановлює перші у світі всеосяжні правила щодо розробки, впровадження та використання систем ШІ².

Закон про ШІ застосовує ризик-орієнтований підхід, встановлюючи різні рівні регулювання залежно від потенційних ризиків, які несуть різні ШІ-системи. Він забороняє певні практики ШІ, які вважаються неприйнятними, встановлює суворі вимоги для високо ризикових систем ШІ та запроваджує механізми для забезпечення прозорості та підзвітності³.

Прийняття цього закону демонструє лідерство ЄС у глобальному регулюванні ШІ та його прагнення створити середовище, де інновації у сфері ШІ розвиваються паралельно із захистом фундаментальних прав та суспільних інтересів.

Важливим елементом комплексного підходу може стати врахування концепції *essential facilities*, яка вже довела свою ефективність у регулюванні монополій в інших секторах економіки. Ця доктрина, що походить з антимонопольного права США та активно застосовується в практиці ЄС, передбачає, що власник об'єкта, який є необхід-

¹ European Commission (2020). White Paper on Artificial Intelligence: a European approach to excellence and trust. URL: https://commission.europa.eu/publications/white-paper-artificial-intelligence-european-approach-excellence-and-trust_en

² EUR-Lex (2021). Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence and amending Regulations (EC) No 300/2008, (EU) No 167/2013, (EU) No 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 and (EU) 2019/2144 and Directives 2014/90/EU, (EU) 2016/797 and (EU) 2020/1828 (Artificial Intelligence Act) (Text with EEA relevance). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32024R1689>

³ Там само.

ним для ведення бізнесу на суміжному ринку, може бути зобов'язаний надавати до нього доступ на недискримінаційних умовах, якщо відмова в доступі суттєво обмежує конкуренцію. В цифровій економіці такими «необхідними об'єктами» можуть виступати великі масиви даних, ключові платформи, стандарти та протоколи, контрольовані технологічними гігантами.

Ряд аспектів щодо регулювання природних монополій досліджувалися такими науковцями, як: О. Бакалінська¹, Ф. Марті², Ж. Мутон Ж, Ф. Аріда³, А. Кастальдо, А. Нікіта⁴, А. де Отеклок А, Ж. Пілло⁵ та деякі інші. Проте більшість положень наукових праць мають фрагментарний характер, а дослідження проблеми комплексного регулювання ключових ринків та ресурсів з врахуванням доктринальних умов практично відсутні.

Застосування доктрини *essential facilities* до регулювання III вимагає глибокого аналізу спільних рис та відмінностей між цими двома концепціями. З одного боку, вони обидві спрямовані на запобігання зловживанням домінуючим становищем та забезпечення конкурентоспроможності ринків. З іншого боку, регулювання III має свою специфіку, пов'язану з технологічною складністю, швидкістю змін та глобальним характером ринків. Тому важливо розробити підходи, що враховують як напрацьований досвід антимонопольного регулювання, так і особливості нової технологічної реальності.

Дослідження спільних рис та відмінностей між доктриною *essential facilities* та регулюванням III, аналіз впливу монополій на доступ до критичних ресурсів, а також розробка рекомендацій для політиків та регуляторів — все це становить мету даної наукової статті. Її результати можуть стати внеском у формування ефективної нормативної

¹ Бакалінська О. (2021). Правове забезпечення захисту від недобросовісної конкуренції. *Право України*. № 11. С. 115–127. URL: <https://doi.org/10.33498/louu-2021-11-115>

² Marty F, Mouton J. (2022). Ecosystems as quasi-essential facilities: should we impose platform neutrality? *Journal of Law, Market & Innovation*. Vol. 1, Issue 3. pp. 108–134. URL: <https://doi.org/10.13135/2785-7867/7170>

³ Areeda P. (1989). Essential Facilities: An Epithet in Need of Limiting Principles. *Antitrust Law Journal*. Vol. 58, No. 3. pp. 841–853. URL: <https://www.jstor.org/stable/i40037561>

⁴ Castaldo A., Nicita A. (2007). Essential facility access in Europe: building a test for antitrust policy. *Review of Law & Economics*. Vol. 3. No. 1. pp. 83–110. URL: <https://doi.org/10.2202/1555-5879.1078>

⁵ Glachant J.-M., Finon D., de Hauteclocque A. (eds) (2011). *Competition, contracts and electricity markets: a new perspective*. Edward Elgar, London.

бази для забезпечення справедливої конкуренції в епоху домінування технологій штучного інтелекту.

II. МЕТА І МЕТОДОЛОГІЯ

Метою цієї статті є дослідження спільних рис між доктриною *essential facilities* та регулюванням штучного інтелекту, з акцентом на аналіз монополій та доступу до критичних ресурсів у контексті євроінтеграційних прагнень України. У зв'язку з активним розвитком технологій ШІ та їх впливом на ринкову конкуренцію, важливо врахувати передовий досвід Європейського Союзу в регулюванні цих процесів. Ми прагнемо визначити, які кроки можуть бути реалізовані для адаптації українського законодавства до європейських стандартів, зокрема в контексті забезпечення рівного доступу до ресурсів та запобігання монополізації.

Для досягнення зазначеної мети будуть використовуватися загальнонаукові та спеціальні методи. Зокрема, системно-функціональний метод застосовується для аналізу впливу на ринок ШІ та доступ до критичних ресурсів, а також для оцінки ефективності існуючих регуляторних механізмів. Додатково, буде використано порівняльний метод для вивчення практик регулювання в ЄС, що дозволить виявити успішні підходи та адаптувати їх до українських реалій. Наукове дослідження також базується на діалектичному методі, що дозволяє розглянути динаміку розвитку ринку ШІ та його взаємодію з антимонопольним регулюванням.

Таким чином, стаття має на меті не лише теоретичний аналіз, але й практичні рекомендації для вдосконалення регуляторної політики в Україні в умовах швидкого розвитку технологій штучного інтелекту.

III. ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Ключовим об'єктом (*essential facilities*) за визначенням Інге Граф з Тілбурзького інституту права, технологій і суспільства (TILT) є активом або інфраструктурою, до «якої третій стороні потрібен доступ, щоб запропонувати свій продукт або послугу на ринку»¹. За визна-

¹ Graef I. (2024). Essential facility. Concurrences: Global Dictionary of Competition Law. Art. No 12256. URL: <https://www.concurrences.com/en/dictionary/essential-facility#part-jurisprudence>

ченням І. Граф, такий ключовий об'єкт є важливим, оскільки для його існування відсутні розумні альтернативи, а також неможливо здійснити його дублювання через юридичні, економічні або технічні перешкоди. В якості таких об'єктів можуть виступати різні активи: фізична інфраструктура (мости або порти), права інтелектуальної власності та масиви інформації. З точки зору порушення антимонопольного законодавства при відмові у доступі до таких *essential facilities* може виникати незаконна монополізація (розділ 2 Закону Шермана) або зловживання домінуючим становищем (стаття 102 Договору про заснування Європейського Союзу) з боку суб'єкта господарювання, який контролює ці об'єкти¹.

Зазначимо, що доктрина *essential facilities* має різні варіації при застосуванні²: доктрина основного обладнання, доктрина ключових потужностей, доктрина базових інфраструктурних об'єктів, доктрина Броннера (Bronner's) тощо.

Доктрина *essential facilities* — це юридична доктрина, яка описує особливий тип претензій щодо монополізації, що висуваються відповідно до законів про конкуренцію. Загалом, вона стосується типу антиконкурентної поведінки, коли фірма з ринковою владою використовує «вузьке місце» на ринку, щоб відмовити конкурентам у доступі на ринок. Вона тісно пов'язана з претензією щодо відмови від ведення справ.

Вперше ця доктрина була застосована Верховним Судом США у справі *Terminal Railroad Association v. United States* (1912)³, де група залізничних компаній, які контролювали всі мости та сортувальні станції в Сент-Луїсі, перешкоджали доступу конкуруючих компаній. Суд зобов'язав надати доступ на недискримінаційних умовах⁴.

У кінці 19 століття відомий фінансист Джей Гулд очолив коаліцію, яка мала на меті встановити контроль над залізничною інфраструктурою Сент-Луїса та його околиць. Група Гулда успішно отримала конт-

¹ Там само.

² Садюк А. (2016). Можливості застосування доктрини *essential facilities* при зловживанні монопольним становищем монополістом. *Збірник наукових праць Державного університету інфраструктури та технологій. Серія «Економіка і управління»*. Вип. 38. С. 225–235.

³ JUSTIA U. S. Supreme Court (1912). *United States v. Terminal Railroad Ass'n*, 224 U.S. 383. URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/224/383/>

⁴ Там само.

роль над 14 залізничними лініями з 24, що проходили через Сент-Луїс та передмістя, а також над усіма терміналами, станціями, тунелями і дорогами, що дозволило їй диктувати умови перевезень через місто¹.

У відповідь на ці дії федеральний уряд США у 1905 році подав позов проти асоціації Гулда, звинувачуючи її у порушенні антимонопольного Закону Шермана. Зокрема, уряд стверджував, що дії групи Гулда суперечили положенням закону, які забороняють об'єднання з метою обмеження торгівлі та монополізації ринку².

Судовий процес завершився у 1912 році, результатом якого стало формування доктрини *essential facilities* (ключових об'єктів). Ця доктрина встановлює, що монополіст зобов'язаний надавати доступ до об'єктів, критично важливих для діяльності конкурентів, якщо це можливо³.

У сучасній американській практиці ця доктрина застосовується до широкого спектру об'єктів та послуг, включаючи фондові біржі, системи бронювання авіаквитків, залізничні мережі, трубопроводи, складські приміщення, спортивні стадіони та телекомунікаційну інфраструктуру. Це демонструє важливість забезпечення справедливого доступу до ключових ресурсів для підтримки конкуренції на ринку.

У справі *MCI Communications v. AT&T* (1983) Апеляційний суд 7-го округу США сформулював 4 ключові умови застосування доктрини *essential facilities*⁴:

- 1) монополістичний контроль над об'єктом;
- 2) неможливість дублювання об'єкта конкурентами;
- 3) відмова у доступі до об'єкта;
- 4) технічна можливість надання доступу.

¹ Там само.

² Там само.

³ Areeda P. (1989). Essential Facilities: An Epithet in Need of Limiting Principles. *Antitrust Law Journal*. Vol. 58, No. 3. pp. 841–853. URL: <https://www.jstor.org/stable/i40037561>

⁴ Seelen C.M. (1997). The Essential Facilities Doctrine: What Does It Mean To Be Essential? *Marquette Law Review*. Vol. 80, Issue 4. URL: <https://scholarship.law.marquette.edu/mulr/vol80/iss4/6>.

У праві ЄС аналогічні принципи були сформульовані у справах *Bronner* (1998)¹, *IMS Health* (2005)² та *Microsoft* (2007)³. Для застосування доктрини необхідно було довести⁴:

- 1) об'єкт є незамінним
- 2) відмова у доступі перешкоджає появі нового продукту
- 3) відмова виключає ефективну конкуренцію на суміжному ринку
- 4) відсутність об'єктивного виправдання відмови.

Ненадання доступу до ключових інфраструктурних елементів (базових об'єктів) може розглядатися як зловживання, коли це призводить до експлуатації слабшого учасника ринку сильнішим гравцем задля власної вигоди або до послаблення конкурентного тиску на домінуючу компанію чи її філії. Хоча така відмова може мати об'єктивні підстави, їх аргументація є складним завданням, оскільки вимагає ретельного аналізу інтересів і пріоритетів усіх зацікавлених сторін у процесі розгляду справи¹.

В свою чергу, у швидко змінюваному світі технологій штучний інтелект (ШІ) став справжнім проривом, відкриваючи як величезні можливості, так і значні виклики. Оскільки системи ШІ стають все більш досконалими та поширеними, необхідність у всеосяжному нормативно-правовому регулюванні стає нагальною. Саме тому, 13 березня 2024 року Європейський парламент проголосував за схвалення Закону про

¹ Ronzano A. (2007). Essential facility: The Competition Council applies the Oscar Bronner case law concluding to the absence of essential facility (Impression des Pyrénées). *Concurrences Review*. No 2-2007. URL: <https://www.concurrences.com/en/review/issues/no-2-2007/Alertes-1617/Essential-facility-The-Competition>

² EUR-Lex (2004). Reference to the Court under Article 234 EC by the Landgericht Frankfurt am Main (Germany) for a preliminary ruling in the proceedings pending before that court between IMS Health GmbH & Co. OHG v NDC Health GmbH & Co. KG. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62001CJ0418>

³ EUR-Lex (2007). Decision finding infringements of Article 82 EC — Refusal of the dominant undertaking to supply and authorise the use of interoperability information — Supply by the dominant undertaking of its client PC operating system conditional on the simultaneous acquisition of its media player — Remedies — Appointment of an independent monitoring trustee — Fine — Determination of the amount — Proportionality. Case T-201/04. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62004TJ0201>

⁴ Graef I. (2024). Essential facility. *Concurrences: Global Dictionary of Competition Law*. Art. No 12256. URL: <https://www.concurrences.com/en/dictionary/essential-facility#part-jurisprudence>

¹ Садюк А. (2016). Можливості застосування доктрини *essential facilities* при зловживанні монопольним становищем монополістом. *Збірник наукових праць Державного університету інфраструктури та технологій. Серія «Економіка і управління»*. Вип. 38. С. 225–235.

штучний інтелект (The Artificial Intelligence Act, AI Act)¹. Такий крок у регулюванні є першою новаторською спробою знайти баланс між поширенням технологій, що пов'язані із ШІ та вирішенням потенційних ризиків, які може нести ця нова сфера технологій. Показовим є той факт, що першість у питанні регулювання сфери ШІ належить саме на підставі закону Європейському Союзу, місця, куди Україна прямує на шляху євроінтеграції.

В основі закону ЄС про ШІ лежить підхід, заснований на ризиках, який класифікує системи ШІ на основі їхніх потенційних ризиків та призначає відповідні нормативні вимоги². В основі такого підходу лежить збалансування між впровадженням інновацій у різні сфери людського життя та вирішення потенційних ризиків, що стосуються дотримання основних прав і безпеки користувачів такими технологіями.

За Законом ЄС про ШІ заборонені певні додатки ШІ, які загрожують правам громадян, включаючи системи біометричної категоризації, засновані на збиранні конфіденційних даних і нецілеспрямоване копіювання зображень обличчя з мережі інтернет або записів камер відеоспостереження для створення баз даних розпізнавання обличчя. Крім того, заборонено розпізнавання емоцій на робочому місці та в школах, здійснення соціальної оцінки, інтелектуальна поліція (в тому випадку, коли вона здійснює профілювання особи чи оцінку її характеристик з використання ШІ). Додатково, забороняється використання систем ШІ, які можуть здійснювати маніпуляцію людською поведінкою³ за допомогою використання психологічних особливостей людини, які відносяться до слабких сторін особистості.

¹ European Parliament (2024). Artificial Intelligence Act: MEPs adopt landmark law. URL: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20240308IPR19015/artificial-intelligence-act-meps-adopt-landmark-law>

² EUR-Lex (2021). Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence and amending Regulations (EC) No 300/2008, (EU) No 167/2013, (EU) No 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 and (EU) 2019/2144 and Directives 2014/90/EU, (EU) 2016/797 and (EU) 2020/1828 (Artificial Intelligence Act) (Text with EEA relevance). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32024R1689>

³ Там само.

Законодавство ЄС про ШІ класифікує ШІ за 4 (чотирма) категоріями ризику¹:

- 1) програми ШІ із неприйнятним ризиком;
- 2) програми ШІ із високим ризиком;
- 3) програми ШІ із обмеженим ризиком;
- 4) програми ШІ із мінімальним (або відсутнім) ризиком.

Відповідно, чим до вищої категорії ризиків належить ШІ, тим більшим регуляційним впливам він підлягає. Зобов'язання щодо систем ШІ можуть включати: проведення оцінки ризику та системи пом'якшення покарань, реєстрацію діяльності для забезпечення відстеження результатів таких рішень, заходи щодо контролю та моніторингу з боку людини з метою мінімізації можливих ризиків та інше.

Законодавство ЄС про ШІ почне застосовуватися покроково, в залежності від категорій ризику ШІ. Для систем ШІ високого ризику, враховуючи їхню технологічну складність, регулювання вступає в силу лише через 36 місяців з моменту публікації відповідного закону. Проте, для деяких категорій ризику ШІ застосування законодавства почне значно раніше (шість місяців і так далі)².

Щодо прикладів штучного інтелекту можна навести наступні. Коли йде мова про ШІ високо ризику сюди можуть відноситися: системи ШІ, які можуть використовуватися в хірургії у формі різноманітних роботизованих систем, що здійснюють маніпуляції та операції; системи присвоєння кредитного рейтингу у фінансовій сфері, які приймають рішення щодо погодження або відмови у наданні кредитних ресурсів; дії з боку правоохоронних органів з використанням систем ШІ, що можуть втручатися та порушувати основоположні права людини (системи прийняття рішень у процесуальному праві, системи оцінки достовірності доказів та інші); системи ШІ, які здійснюють автоматизований розгляд візових заяв тощо.

Для систем категорії обмеженого ризику³ важливим є відкрита ідентифікація такої системи. Наприклад, при користуванні чат-ботами користувачі мають розуміти, що вони взаємодіють саме з програмою і враховувати цей факт, приймаючи рішення щодо сценарію

¹ Там само.

² Там само.

³ Там само.

взаємодії з такою програмою. Крім того, якщо системи ШІ застосовуються в процесі вирішення питань, які становлять «суспільний інтерес»¹, то використання результатів саме для таких рішень має бути відповідним чином позначене. Тут має застосовуватися та ж сама аналогія, що і у випадку інформування споживачів щодо ГМО в тому, чи іншому продукті.

У випадку використання ШІ з мінімальним ризиком або без ризику (наприклад, користування технологіями фільтрації спам-повідомлень) жодних заходів регулювання при користуванні такими технологіями не відбувається². Такі системи вже зараз широко використовуються.

Насамкінець, порушення обмежень Закону ЄС про ШІ передбачає накладення штрафів у розмірі до 35 млн. євро або 7% від загального світового обороту компанії за попередній фінансовий рік³. Сфера компаній, що можуть стати об'єктами для застосування штрафних санкцій можуть виступати, як правило, великі цифрові платформи, оскільки саме такі компанії як Microsoft⁴, OpenAI⁵, Google⁶, Palantir⁷ випускають продукти з ШІ.

Таким чином, Закон ЄС про ШІ є першою спробою здійснити регулювання прогресуючих технологій штучного інтелекту. Запроваджуючи підхід, що заснований на ризиках, та встановлюючи систему регулювання, закон покликаний збалансувати процеси впровадження інноваційних технологічних рішень та продуктів, а також, одночасно з цим,

¹ Boot E.R. (2022). Public Interest. *Oxford Research Encyclopedia of Politics*. URL: <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228637.013.2044>

² EUR-Lex (2021). Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence and amending Regulations (EC) No 300/2008, (EU) No 167/2013, (EU) No 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 and (EU) 2019/2144 and Directives 2014/90/EU, (EU) 2016/797 and (EU) 2020/1828 (Artificial Intelligence Act) (Text with EEA relevance). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32024R1689>

³ Там само.

⁴ Adetayo A.J., Aborisade M. O., Sanni B. A. (2024), Microsoft Copilot and Anthropic Claude AI in education and library service. *Library Hi Tech News*. URL: <https://doi.org/10.1108/LHTN-01-2024-0002>

⁵ Rovetta A., Mansournia M. A. (2024). Are ChatGPT and Copilot Reliable for Health Education on Statistical Testing? [PREPRINT]. *medRxiv*. URL: <https://doi.org/10.1101/2024.03.08.24304007>

⁶ Pichai S., Hassabis D. (2023). Introducing Gemini: our largest and most capable AI model. *Google*. URL: <https://blog.google/technology/ai/google-gemini-ai/>

⁷ Wrigley D. (2023). Why has Palantir been given an interim contract to work on an NHS patient data project? *BMJ*. No. 381. p. 1482. URL: <https://doi.org/10.1136/bmj.p1482>

здійснити кроки щодо унеможливлення виникнення потенційних ризиків, які будуть зачіпати порушення основних прав та безпеки користувачів такими технологіями. Подальший розвиток технологій ШІ потребує дотримання принципів відповідальності, що при впровадженні таких систем є вкрай важливим. Закон ЄС про ШІ виступає основою для формування довіри та забезпечення сталого розвитку систем ШІ. Системи ШІ мають розроблятися та використовуватися таким чином, щоб приносити користь суспільству при мінімізації потенційної шкоди. Потрібно пам'ятати, що закон про ШІ буде зазнавати змін в подальшому в процесі розвитку технологій ШІ та появи нових викликів і/або можливостей. Співпраця та міжнародне співробітництво у процесі регулювання ШІ, в тому числі і з спеціалістами з України, буде важливим для забезпечення ефективності, а також гармонізації та адаптації нормативно-правових актів в умовах стрімкого розвитку технологій штучного інтелекту.

Спільним між доктриною *essential facilities* та регулюванням штучного інтелекту є те, що в обох випадках ідеться про контроль над критично важливим ресурсом (об'єкт інфраструктури чи дані/алгоритми ШІ), доступ до якого необхідний для конкуренції.

Регулювання ШІ також спрямоване на недопущення зловживань домінуючим становищем та забезпечення рівних умов для гравців ринку. Однак, на відміну від *essential facilities*, регулювання ШІ носить більш превентивний характер, встановлюючи загальні вимоги до розробки та використання систем ШІ.

Принципи регулювання штучного інтелекту згідно з Законом ЄС про штучний інтелект та основні моменти доктрини *essential facilities* мають спільні цілі, але різні підходи (див. табл. 1).

Таблиця 1.

Основні підходи та спільні риси при регулюванні ШІ в ЄС та доктрини *essential facilities*

Регулювання штучного інтелекту в ЄС	
Основні підходи	Сутність

Регулювання штучного інтелекту в ЄС	
Принципи безпеки та відповідальності	Закон ЄС передбачає, що системи ШІ повинні бути безпечними, прозорими та підзвітними. Вони повинні відповідати етичним стандартам і забезпечувати захист прав людини.
Класифікація ризиків	Штучний інтелект класифікується за рівнем ризику (від мінімального до неприпустимого), що визначає вимоги до регулювання.
Доступ до даних	Закон передбачає, що доступ до даних, необхідних для навчання систем ШІ, має бути забезпечений, що може бути схожим на принципи доступу в доктрині essential facilities
Доктрина essential facilities	
Обов'язок надання доступу	Компанії, які контролюють критично важливі ресурси, повинні надавати доступ конкурентам на недискримінаційних умовах, якщо дублювання ресурсу неможливе.
Запобігання монополізації	Доктрина спрямована на забезпечення конкуренції, заважаючи монополістам зловживати своїм становищем.
Порівняння	
Спільні цілі	Обидва підходи спрямовані на забезпечення справедливої конкуренції та запобігання зловживанням у ринкових відносинах.
Регуляторний підхід	Закон ЄС про ШІ фокусується на безпеці та етиці технологій, тоді як доктрина essential facilities акцентує увагу на доступі до ресурсів.

Таким чином, обидві концепції мають спільну мету забезпечення конкурентоспроможності, але реалізуються через різні механізми.

Якщо поглянути на регулювання ШІ в Україні, то на даний момент відсутні спеціальні законодавчі акти, які комплексно регламентують використання штучного інтелекту. Проте деякі аспекти застосування ШІ опосередковано регулюються окремими нормативно-правовими актами:

1. Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні, затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 р. № 1556-р. Цей документ визначає основні принципи, напрями та етапи розвитку штучного інтелекту в Україні, проте не містить конкретних норм регулювання¹.

¹ Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 № 1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-p#Text>

2. Закон України «Про електронні комунікації» від 16 грудня 2020 р. № 1089-IX. Цей закон регулює відносини у сфері електронних комунікацій, включаючи використання радіочастотного ресурсу України, і може застосовуватися до окремих аспектів функціонування систем ШІ¹.

3. Закон України «Про захист персональних даних» від 1 червня 2010 р. № 2297-VI. Даний закон встановлює вимоги до обробки персональних даних, у тому числі при використанні ШІ, зокрема необхідність отримання згоди суб'єкта персональних даних².

Наразі в Україні відсутня чітка нормативно-правова база, яка б регулювала використання штучного інтелекту. Необхідним є прийняття спеціального законодавства, що визначатиме основи розробки, використання та застосування систем ШІ, встановлюватиме вимоги до їх безпеки та прозорості, а також механізми контролю та відповідальності.

Першими кроками в цьому питанні можна вважати презентовану в Україні Білу книгу регулювання штучного інтелекту, що була представлена на розгляд громадськості 26 червня 2024 року³. Причому прийняття будь-якого регулювання в таких критично важливих сферах як штучний інтелект та критичні ресурси має забезпечуватися з позиції власної суб'єктності, а не лише за рахунок простого копіювання запозиченого досвіду.

IV. ВИСНОВКИ

Дослідження спільних рис між доктриною *essential facilities* та регулюванням штучного інтелекту виявило важливість адаптації існуючих регуляторних механізмів до нових викликів, які постають в умовах цифрової економіки. З розвитком технологій ШІ, які стають критичними ресурсами для бізнесу, виникає необхідність забезпечення спра-

¹ Про електронні комунікації: Закон України від 01.07.2024 № 1089-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#Text>

² Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>

³ Міністерство цифрової трансформації України (2024). Регулювання штучного інтелекту в Україні: презентуємо Білу книгу. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/regulyuvannya-shtuchnogo-intelektu-v-ukraini-prezentuemo-bilu-knigu>

ведливого доступу до цих ресурсів, щоб уникнути монополізації ринку та підтримати конкурентоспроможність.

Аналіз показав, що доктрина *essential facilities*, яка передбачає зобов'язання власників критичних ресурсів надавати доступ до них на недискримінаційних умовах, може бути ефективно інтегрована в регулювання ШІ. Ця концепція вже довела свою доцільність у традиційних секторах економіки, таких як енергетика та телекомунікації, та її застосування в контексті цифрових технологій може стати важливим інструментом для запобігання зловживанням домінуючим становищем.

Важливим аспектом є також вивчення європейського досвіду у регулюванні ШІ. Європейський Союз активно розробляє нормативну базу, що враховує специфіку технологій, їх вплив на суспільство та економіку. Принципи справедливості, недискримінації та рівності, закладені в політиці ЄС, можуть слугувати основою для формування української регуляторної політики, що відповідає європейським стандартам.

В Україні, з огляду на прагнення до євроінтеграції, важливо не лише адаптувати законодавство, але й створити інституційні механізми, які забезпечать ефективний контроль за ринком ШІ. Це включає в себе підвищення інституційної спроможності регуляторів, розробку чітких критеріїв для визначення критичних ресурсів та механізмів їх захисту, а також впровадження прозорих процедур для надання доступу до цих ресурсів.

Крім того, необхідно врахувати динамічний характер технологій та ринків. Регуляторні механізми повинні бути гнучкими та адаптивними, щоб реагувати на швидкі зміни в технологічному середовищі. Це може включати в себе використання новітніх методів моніторингу та аналізу ринку, а також залучення експертів з різних галузей для оцінки впливу нових технологій на конкуренцію.

У підсумку, стаття підкреслює, що інтеграція концепції *essential facilities* у регулювання штучного інтелекту може стати важливим кроком у забезпеченні справедливого доступу до критичних ресурсів та запобіганні монополізації ринків. Це не лише сприятиме розвитку конкурентного середовища в Україні, але й відповідатиме європейським стандартам, що є ключовим для інтеграції країни в європейський економічний простір.

Таким чином, подальші дослідження в цій сфері повинні зосередитися на розробці конкретних рекомендацій для регуляторів, а також на вивченні впливу нових технологій на ринок та конкуренцію, що дозволить Україні ефективно адаптуватися до викликів сучасності та забезпечити сталий розвиток економіки в умовах цифровізації.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Бакалінська О. (2021). Правове забезпечення захисту від недобросовісної конкуренції. *Право України*. № 11. С. 115–127. URL: <https://doi.org/10.33498/louu-2021-11-115>
2. Міністерство цифрової трансформації України (2024). Регулювання штучного інтелекту в Україні: презентуємо Білу книгу. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/regulyuvannya-shtuchnogo-intelektu-v-ukraini-prezentuemo-bilu-knigu>
3. Про електронні комунікації: Закон України від 01.07.2024 № 1089-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#Text>
4. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>
5. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 № 1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-p#Text>
6. Садюк А. (2016). Можливості застосування доктрини *essential facilities* при зловживанні монопольним становищем монополістом. *Збірник наукових праць Державного університету інфраструктури та технологій. Серія «Економіка і управління»*. Вип. 38. С. 225–235.
7. Adetayo A. J., Aborisade M. O., Sanni B. A. (2024), Microsoft Copilot and Anthropic Claude AI in education and library service. *Library Hi Tech News*. URL: <https://doi.org/10.1108/LHTN-01-2024-0002>
8. Areeda P. (1989). Essential Facilities: An Epithet in Need of Limiting Principles. *Antitrust Law Journal*. Vol. 58, No. 3. pp. 841–853. URL: <https://www.jstor.org/stable/i40037561>
9. Boot E. R. (2022). Public Interest. *Oxford Research Encyclopedia of Politics*. URL: <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228637.013.2044>
10. Castaldo A., Nicita A. (2007). Essential facility access in Europe: building a test for antitrust policy. *Review of Law & Economics*. Vol. 3. No. 1. pp. 83–110. URL: <https://doi.org/10.2202/1555-5879.1078>
11. EUR-Lex (2004). Reference to the Court under Article 234 EC by the Landgericht Frankfurt am Main (Germany) for a preliminary ruling in the proceedings pending before that court between IMS Health GmbH & Co. OHG v NDC Health GmbH & Co. KG. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62001CJ0418>
12. EUR-Lex (2007). Decision finding infringements of Article 82 EC — Refusal of the dominant undertaking to supply and authorise the use of interoperability information — Supply by the dominant undertaking of its client PC operating system conditional on the simultaneous acquisition of its media player — Remedies — Appointment of an independent monitoring trustee — Fine — Determination of the amount — Proportionality. Case T-201/04. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62004TJ0201>
13. EUR-Lex (2021). Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence and amending Regulations (EC) No 300/2008, (EU) No 167/2013, (EU) No 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 and (EU) 2019/2144 and Directives 2014/90/EU, (EU) 2016/797 and

- (EU) 2020/1828 (Artificial Intelligence Act) (Text with EEA relevance). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32024R1689>
14. European Commission (2020). White Paper on Artificial Intelligence: a European approach to excellence and trust. URL: https://commission.europa.eu/publications/white-paper-artificial-intelligence-european-approach-excellence-and-trust_en
15. European Parliament (2024). Artificial Intelligence Act: MEPs adopt landmark law. URL: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20240308IPR19015/artificial-intelligence-act-meps-adopt-landmark-law>
16. Glachant J.-M., Finon D., de Hauteclocque A. (eds) (2011). Competition, contracts and electricity markets: a new perspective. Edward Elgar, London.
17. Graef I. (2024). Essential facility. Concurrences: Global Dictionary of Competition Law. Art. No 12256. URL: <https://www.concurrences.com/en/dictionary/essential-facility#part-jurisprudence>
18. JUSTIA U.S. Supreme Court (1912). United States v. Terminal Railroad Ass'n, 224 U.S. 383. URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/224/383/>
19. Marty F., Mouton J. (2022). Ecosystems as quasi-essential facilities: should we impose platform neutrality? *Journal of Law, Market & Innovation*. Vol. 1, Issue 3. pp. 108–134. URL: <https://doi.org/10.13135/2785-7867/7170>
20. Pichai S., Hassabis D. (2023). Introducing Gemini: our largest and most capable AI model. *Google*. URL: <https://blog.google/technology/ai/google-gemini-ai/>
21. Ronzano A. (2007). Essential facility: The Competition Council applies the Oscar Bronner case law concluding to the absence of essential facility (Impression des Pyrénées). *Concurrences Review*. No 2–2007. URL: <https://www.concurrences.com/en/review/issues/no-2-2007/Alertes-1617/Essential-facility-The-Competition>
22. Rovetta A., Mansournia M. A. (2024). Are ChatGPT and Copilot Reliable for Health Education on Statistical Testing? [PREPRINT]. *medRxiv*. URL: <https://doi.org/10.1101/2024.03.08.24304007>
23. Seelen C. M. (1997). The Essential Facilities Doctrine: What Does It Mean To Be Essential? *Marquette Law Review*. Vol. 80, Issue 4. URL: <https://scholarship.law.marquette.edu/mulr/vol80/iss4/6>
24. Wrigley D. (2023). Why has Palantir been given an interim contract to work on an NHS patient data project? *BMJ*. No. 381. p. 1482. URL: <https://doi.org/10.1136/bmj.p1482>

REFERENCES

25. Adetayo A. J., Aborisade M. O., Sanni B. A. (2024). Microsoft Copilot and Anthropic Claude AI in education and library service. *Library Hi Tech News*. URL: <https://doi.org/10.1108/LHTN-01-2024-0002>
26. Areeda P. (1989). Essential Facilities: An Epithet in Need of Limiting Principles. *Antitrust Law Journal*. Vol. 58, No. 3. pp. 841–853. URL: <https://www.jstor.org/stable/i40037561>
27. Bakalinska O. (2021). Pravove zabezpechennya zakhystu vid nedobrosovisnoyi konkurentsiiy [Legal protection against unfair competition]. *Ukrainian Law*. No. 11. pp. 115–127. URL: <https://doi.org/10.33498/louu-2021-11-115> [in Ukrainian]
28. Boot E. R. (2022). Public Interest. *Oxford Research Encyclopedia of Politics*. URL: <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228637.013.2044>
29. Castaldo A., Nicita A. (2007). Essential facility access in Europe: building a test for antitrust policy. *Review of Law & Economics*. Vol. 3. No. 1. pp. 83–110. URL: <https://doi.org/10.2202/1555-5879.1078>
30. EUR-Lex (2004). Reference to the Court under Article 234 EC by the Landgericht Frankfurt am Main (Germany) for a preliminary ruling in the proceedings pending before that court

- between IMS Health GmbH & Co. OHG v NDC Health GmbH & Co. KG. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62001CJ0418>
31. EUR-Lex (2007). Decision finding infringements of Article 82 EC — Refusal of the dominant undertaking to supply and authorise the use of interoperability information — Supply by the dominant undertaking of its client PC operating system conditional on the simultaneous acquisition of its media player — Remedies — Appointment of an independent monitoring trustee — Fine — Determination of the amount — Proportionality. Case T-201/04. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62004TJ0201>
 32. EUR-Lex (2021). Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence and amending Regulations (EC) No 300/2008, (EU) No 167/2013, (EU) No 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 and (EU) 2019/2144 and Directives 2014/90/EU, (EU) 2016/797 and (EU) 2020/1828 (Artificial Intelligence Act) (Text with EEA relevance). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32024R1689>
 33. European Commission (2020). White Paper on Artificial Intelligence: a European approach to excellence and trust. URL: https://commission.europa.eu/publications/white-paper-artificial-intelligence-european-approach-excellence-and-trust_en
 34. European Parliament (2024). Artificial Intelligence Act: MEPs adopt landmark law. URL: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20240308IPR19015/artificial-intelligence-act-meps-adopt-landmark-law>
 35. Glachant J.-M., Finon D., de Hauteclocque A. (eds) (2011). Competition, contracts and electricity markets: a new perspective. Edward Elgar, London.
 36. Graef I. (2024). Essential facility. Concurrences: Global Dictionary of Competition Law. Art. No 12256. URL: <https://www.concurrences.com/en/dictionary/essential-facility#part-jurisprudence>
 37. JUSTIA U.S. Supreme Court (1912). United States v. Terminal Railroad Ass'n, 224 U.S. 383. URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/224/383/>
 38. Marty F, Mouton J. (2022). Ecosystems as quasi-essential facilities: should we impose platform neutrality? *Journal of Law, Market & Innovation*. Vol. 1, Issue 3. pp. 108–134. URL: <https://doi.org/10.13135/2785-7867/7170>
 39. Ministry of Digital Transformation of Ukraine (2024). Regulation of Artificial Intelligence in Ukraine: Presenting the White Paper. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/regulyuvannya-shtuchnogo-intelektu-v-ukraini-prezentuemo-bilu-knigu> [in Ukrainian]
 40. On electronic communications: Law of Ukraine dated July 1, 2024. No. 1089-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#Text> [in Ukrainian]
 41. On protection of personal data: Law of Ukraine dated July 01, 2010. No. 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> [in Ukrainian]
 42. On the approval of the Concept of the Development of Artificial Intelligence in Ukraine: Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated December 2, 2020. No. 1556. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-p#Text> [in Ukrainian]
 43. Pichai S., Hassabis D. (2023). Introducing Gemini: our largest and most capable AI model. Google. URL: <https://blog.google/technology/ai/google-gemini-ai/>
 44. Ronzano A. (2007). Essential facility: The Competition Council applies the Oscar Bronner case law concluding to the absence of essential facility (Impression des Pyrénées). *Concurrences Review*. No 2–2007. URL: <https://www.concurrences.com/en/review/issues/no-2-2007/Alertes-1617/Essential-facility-The-Competition>
 45. Rovetta A., Mansournia M. A. (2024). Are ChatGPT and Copilot Reliable for Health Education on Statistical Testing? [PREPRINT]. *medRxiv*. URL: <https://doi.org/10.1101/2024.03.08.24304007>

46. Sadyuk A. (2016). Mozhlyvosti zastosuvannya doktryny essential facilities pry zlovzhyvanni monopol'nym stanovyshchem monopolistom [Possibilities of applying the doctrine of essential facilities when a monopolist abuses a monopoly position]. *Collection of scientific works of the State University of Infrastructure and Technologies. Series «Economics and Management»*. No. 38. pp. 225–235. [in Ukrainian]
47. Seelen C. M. (1997). The Essential Facilities Doctrine: What Does It Mean To Be Essential? *Marquette Law Review*. Vol. 80, Issue 4. URL: <https://scholarship.law.marquette.edu/mulr/vol80/iss4/6>
48. Wrigley D. (2023). Why has Palantir been given an interim contract to work on an NHS patient data project? *BMJ*. No. 381. p. 1482. URL: <https://doi.org/10.1136/bmj.p1482>

EDITORIAL OFFICE ADDRESS

(room 210) 15 Ushinsky St., Kyiv, Ukraine, 03151
tel.: (044) 242-10-84; (044) 242-10-74; e-mail: migrlaw@gmail.com

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ

Україна, 03151, м. Київ, вул. Ушинського, 15, к. 210
тел.: (044) 242-10-84; (044) 242-10-74; e-mail: migrlaw@gmail.com

Підписано до друку 11.11.2024. Замовлення № __. Папір офсетний. Друк офсетний.
Наклад 50 прим. Формат 60х84/16 Віддруковано ВД «Дакор» м. Київ, пр-т Берестейський, 56.
Свід. ДК № 4349 від 05.07.2012